

DİSKAR

TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONGFEDERASYONU ARAŞTIRMA MERKEZİ

AVRUPA'DA VE TÜRKİYE'DE EMEKLİLERİN DURUMU

emekli aylıkları • emekli sayıları • emeklilere ayrılan kaynaklar

MART 2024

TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
ARAŞTIRMA MERKEZİ (DİSK-AR)

AVRUPA'DA VE TÜRKİYE'DE EMEKLİLERİN DURUMU:
EMEKLİ AYLIKLARI, EMEKLİ SAYILARI VE EMEKLİLERE AYRILAN KAYNAKLAR

e-ISBN: 978-605-73866-8-7

İstanbul • Mart 2024

Araştırma kaynak gösterilerek kullanılabilir.

Bu yayın para ile satılamaz.

Editör: Prof. Dr. Aziz Çelik

Araştırmacılar: Deniz Beyazbulut ve Zeynep Kandaz (DİSK-AR)

Kapak Tasarımı: İnan Dağdelen

Adres: Dikilitaş Mahallesi Eren Sokak No:4 Beşiktaş/İSTANBUL

Tel: (0212) 291 00 05-06 • **Fax:** (0212) 240 42 09

E-posta: diskar@disk.org.tr – disk@disk.org.tr

Web: www.arastirma.disk.org.tr - www.disk.org.tr

Facebook: @diskarastirma - @diskinsesi

Twitter: @diskarastirma - @diskinsesi

Instagram: @disk_arastirma - @diskinsesi

Giriş

Sosyal güvenlik hakkının ayrılmaz bir parçası olan emeklilik, Anayasa ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmış temel bir insan ve yurttaş hakkıdır. Emekliler hak sahipleriyle birlikte Türkiye'nin en önemli toplumsal gruplarından birini oluşturuyor. Ancak milyonları kapsayan emeklilik sisteminin sorunları giderek derinleşiyor. Sefalet düzeyine gerileyen aylıklar, emekliler arasındaki dengesizlikler ve emekliliğe erişimde yaşanan adaletsizlikler ülkemizin emeklilik sisteminin başlıca sorunlarıdır.

Türkiye'nin emeklilik sistemi 2008 yılında yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile iyice kötüleşti. Bu yasa ile benimsenen sistem sonucunda emekli aylık bağlama oranları ve güncelleme katsayıları düştü. Emekli aylıklarının hesaplanmasında milli gelirin payı iyice azaldı. Dahası aylıkların artırılmasında sadece resmi enflasyon dikkate alınmaya başladı. Tüm bunların sonunda aylıklarda ciddi bir gerileme yaşandı. Yaşanan bu gerileme sonrasında ise aylıklara ilişkin çeşitli yamalar (tamamlama işlemi, ikramiye gibi) gündeme gelmeye başladı. Ancak bu "yamalar" da işe yaramadı. Emekli aylıkları iyice dibe vurdu ve emeklilerin yaşam koşulları kötüleşti.

Özetle ülkemizde hem emekli olabilmek hem de emekli olarak insanca bir yaşam sürmek giderek zorlaştı. Milyonlarca emekli ve hak sahibi asgari ücretin çok altında aylık ve gelir elde edebiliyor. Bu durum ciddi bir emekli yoksulluğuna neden oluyor. Binlerce emekli düşük aylıkları sebebiyle yeniden işgücü piyasasına giriyor (ya iş arıyor ya da çalışıyor). Emekli aylıkları yaşlılıkta insanca bir yaşam sürmekten uzaklaşarak adeta bir ek gelire dönüşüyor.

Elinizde bulunan "Avrupa'da ve Türkiye'de Emeklilerin Durumu" adlı araştırma Türkiye ile Avrupa ülkelerinde emeklilerin durumunu karşılaştırmalı olarak ele almayı amaçlıyor. Bu araştırmada Avrupa İstatistik Ofisi'nin (Eurostat) sosyal koruma harcamaları istatistiklerinden yararlanarak Avrupa ülkelerinde ve Türkiye'de emeklilerin sayısı, emekli aylıklarının durumu ve emeklilere ayrılan kaynaklar, ülkelere göre asgari ücret ile emekli aylıkları, Avrupa ülkelerinin ve Türkiye'nin aktif/pasif sigortalı oranı ve Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içinde emekli aylıklarının payı karşılaştırmalı olarak yer almaktadır.

Araştırmada ayrıca Türkiye'de pasif sigortalıların dağılımı, emekli aylıklarının 2002'den bu yana gelişimi ile asgari ücret ve GSYH karşısındaki durumu, SGK'nin mali durumu ve AKP döneminde yapılan yasa değişiklikleri ile emeklilerin kayıpları da ele alınmaktadır.

Sosyal güvenlik ve emeklilik alanında ülkeler arası karşılaştırma yapmanın çeşitli zorlukları ve kısıtları bulunmaktadır. Bu çalışma Avrupa ve Türkiye'deki emeklilik sistemlerinin detaylı bir karşılaştırmasını değil temel konularda (özellikle emekli sayıları, emekli aylıkları ve emeklilere ayrılan kaynaklar) genel bir değerlendirme ve karşılaştırmayı hedeflemektedir. Çalışma, ülkeler arasındaki ortalama eğilimleri ortaya koymaktadır. Kuşkusuz emeklilik sistemlerine özgü çok sayıda farklılık söz konusudur.

Bu araştırma Avrupa ve Türkiye'de emekli aylıklarının karşılaştırılmasına ilişkin özgün bir araştırmadır. Sınırlılıklarına rağmen alanında yapılmış ilk araştırmalardan biridir. Bu nedenle kısıtlılıkları, eksik ve hataları olması muhtemeldir. Araştırmadaki olası eksik ve hatalar, verilerinden yararlandığımız kurumlara değil bizlere aittir. Araştırmaya gelecek öneri ve eleştirilerle ileride araştırmanın eksiklerini gidermeyi umuyoruz. Araştırmayı okumadan önce araştırmanın metaverisinin okunmasının yararlı olacağını düşünüyoruz. Bu nedenle detaylı bir metaveriyi dikkatinize sunuyoruz.

Yararlı olması dileğiyle,

DİSK-AR Ekibi

Araştırmanın Metaverisi

KAPSAM, KAVRAM VE KISITLILIKLAR

Kapsam ve Kısıtlar

Bu araştırma Eurostat'ın veri derlediği AB ve Avrupa ülkeleri ile Türkiye arasında emekli aylıklarını, emekli sayılarını ve emeklilere ayrılan kaynakları ele almayı hedefleyen karşılaştırmalı bir çalışmadır. Araştırmanın karşılaştırmalı bölümlerinin yanı sıra emekli aylıkları, emekli sayıları ve emeklilere ayrılan kaynaklar konusunda Türkiye'ye ilişkin detaylı verilere yer vermektedir. Araştırma, Avrupa ve Türkiye'de sosyal güvenlik sistemlerini karşılaştırmayı hedeflemiyor. Sosyal güvenlik sistemleri arasındaki farklılıklar ve detaylar bu araştırmanın konusu dışındadır.

Araştırma emekli aylıkları, emekli sayıları ve emeklilere ayrılan kaynaklar konusunda genel bir karşılaştırma yapmaktadır. Bu nedenle de ülkelere ilişkin ortalamaları kullanmaktadır. Araştırmada yer alan veriler ortalama olduğu için farklı ülkelerde özellikle emekli aylıkları konusunda ortalama dışında eğilimler olabileceği unutulmamalıdır.

Araştırmanın başlığında geçen Avrupa, coğrafi Avrupa'yı değil Eurostat'ın veri topladığı ülkeleri ifade etmektedir. Bu ülkeler büyük ölçüde AB üyesi ve aday üye ülkelerdir. Bu nedenle coğrafi olarak Avrupa sınırı içinde olan bazı ülkeler veri sağlama sorunları nedeniyle araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Bu araştırma, emekli sayıları, emekli aylıkları ve emeklilere ayrılan kaynaklarla sınırlı olup emeklilik yaşı ve emeklilikte adalet tartışmaları araştırmanın kapsamı dışındadır.

Araştırmanın Kaynakları

Bu araştırma Eurostat'ın "sosyal koruma" istatistikleri ile SGK'nin aylık ve yıllık istatistiklerine dayalı olarak hazırlanmıştır.

Eurostat'ın "sosyal koruma"¹ istatistikleri, "sosyal koruma harcamaları" ve "sosyal koruma gelirleri" olmak üzere iki başlıkta yer almaktadır. Sosyal koruma istatistikleri ülkelerin idari ve ulusal kayıtlarından çeşitli veri ve tahminleri içermekte olup yıllık olarak yayımlanmaktadır.²

Eurostat'ın sosyal koruma ve emeklilikle ilgili verileri **Avrupa Bütünleştirilmiş Sosyal Koruma İstatistikleri Sistemi'nde (European System of Integrated Social Protection Statistics-ESSPROS)** yer almaktadır. ESSPROS tanımlamasına göre AB üye devletlerindeki sosyal koruma, haneleri ve bireyleri bir dizi risklere karşı korumak amacıyla kamu veya özel kuruluşlar tarafından yapılan tüm müdahaleler olarak tanımlanmıştır.³

Araştırmada yer alan sosyal koruma harcamaları verileri, Eurostat-ESSPROS veri tabanında yer alan iki ayrı tablodan alınmıştır. Eurostat-ESSPROS veri tabanı 2012-2021 arası yılları kapsamaktadır. Bu nedenle araştırmadaki karşılaştırmalar bu yıllarla sınırlıdır. Türkiye'ye ilişkin bazı veriler ise daha günceldir.

¹ Eurostat terminolojisinde "sosyal koruma" (social protection) kavramı kullanılmaktadır. Bu nedenle Eurostat verilerini kullanılırken sosyal güvenlik (social security) kavramı yerine sosyal koruma kavramı kullanılmıştır. Türkiye'ye ilişkin verilerde ise sosyal güvenlik kavramı tercih edilmiştir.

² Social Protection, Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/spr_esms.htm (Erişim: 13 Mart 2024).

³ Compendium of Methodological Clarifications-ESSPROS, 2021 edition, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/12467711/KS-GQ-21-003-EN-N.pdf/eadf50e4-2db6-63cd-000c-91d2f2732b04?t=1613985950152> (Erişim: 13 Mart 2024).

Yaşlılık aylığı, malullük aylığı, ölüm aylığı ve işgücü piyasasının zorlukları sebebiyle erken emeklilik ödemesinden oluşan "emeklilik harcamaları" (pensions), bu harcamalar kapsamındaki kişi sayısı ise "yararlanıcılar" (pensions beneficiaries) adlı veri tablolarından hesaplanmıştır.

Sosyal Güvenlik İstatistiklerinin Karşılaştırılması Sorunu

Eurostat-ESSPROS veri tabanında sunulan ülkelere ait sosyal güvenlik istatistiklerini, ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinin farklı olmasının yanı sıra kurumsal olarak dağınık ve farklı yapılarda olmaları sebebiyle ülkeler arası karşılaştırmada kullanmanın çeşitli zorlukları vardır.

Bu araştırma ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinin farklılıklarını saklı tutarak ortalama bir eğilim saptamayı amaçlamaktadır. Ülkelerin emeklilik sistemleri, ülkelere göre emekliliği hak ediş koşulları, farklı ülkelerde farklı koşullara sahip emekli ve hak sahiplerine bağlanacak aylıkların hesaplaması bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Bu çalışma, uyumlulaştırılmış Eurostat verilerine dayanarak ortalama eğilimleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Avrupa ülkelerindeki emeklilik sistemlerinin ayrıntısı bu çalışmanın kapsamı dışındadır ve ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir.

Kavram ve Tanımlar

Yararlanıcı, emekli ve hak sahipleri: Eurostat-ESSPROS sisteminde sosyal koruma harcamaları kapsamında emeklilik için yapılan ödemeler "pensions (emeklilik harcamaları)" ve bu ödemelerden yararlananlar ise "pensions beneficiaries (yararlanıcılar)" olarak ifade edilmektedir. Araştırmamızda "yararlanıcı" ifadesi yerine Türkiye'de yaygın olan "emekli ve hak sahipleri" ifadesi kullanılmıştır. ESSPROS, emeklilikle ilgili sosyal harcamaları/ödemeleri dört kategoride tasnif etmiştir:⁴

1-Malullük aylığı (disability pension)

2-Yaşlılık aylığı (old-age pension)

3-Ölüm aylığı (survivor's pension)

4-Erken emeklilik ödemesi (işgücü piyasasındaki zorlukları sebebiyle) (early retirement benefit due to labour market reasons)

Eurostat-ESSPROS bu kategorileri şöyle tanımlamaktadır:

Malullük aylığı (disability pension): Emeklilik yaşının altında olan ve çalışma gücünde mevzuatta belirtilen asgari seviyenin üzerinde bir kayba/engele sahip olanların gelirini korumak veya desteklemek amacıyla yapılan ödemelerden oluşmaktadır. Malullük aylığı, AB üye devletlerinin engellilik düzenlemeleri birbirinden farklı olması nedeniyle önemli değişiklikler göstermektedir.⁵

Yaşlılık aylığı (old-age pension): Mevzuatta belirlenen bir yaşta bir işten emekli olduktan sonra emeklinin gelirini korumak ve desteklemek amacıyla yapılan periyodik ödemelerdir. Yaşlılık aylığı erken emeklilik aylıklarını ve kısmi emeklilik aylıklarını da kapsamaktadır. **Erken emeklilik** aylığı belirlenen referans yaştan önce emekli olanların gelirini sürdürmeyi amaçlayan ödemelerden oluşmaktadır. **Kısmi emeklilik** ise çalışmaya devam eden ancak çalışma sürelerini azaltan veya ücreti belirlenen eşiğin altında olan belirli yaşın altındaki işçilere tam emeklilik aylığının bir kısmının ödenmesidir. Kısmi emekli aylığı, hak sahibi emekli

⁴ Social Protection, Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure.

⁵ Compendium of Methodological Clarifications-ESSPROS, 2021 edition.

olduğunda veya belirlenen seviyenin üzerinde gelir elde etmeye başladığında yaşlılık aylığına dönüşmektedir.⁶

Ölüm aylığı (survivor's pension): Yakını vefat etmiş dul ve yetim gibi kişilere yapılan ödemelerdir.⁷

Erken emeklilik ödemesi (early retirement benefit due to labour market reasons): İşgücü piyasasındaki zorluklar ve işgücü piyasasındaki ekonomik gerekçeler sebebiyle referans emeklilik yaşından (ilgili ülke mevzuatındaki emeklilik yaşı) önce emekli olan belirli bir yaştaki işçilere yapılan periyodik ödemelerdir. Hak sahibi yaşlılık aylığına hak kazandığında bu ödeme sona erer.⁸

Emekli ve hak sahibi sayısı (yararlanıcı sayısı): Eurostat-ESSPROS, sosyal güvenlik harcamaları/ödemelerinde emekli ve hak sahiplerinin toplam sayısının, en az bir ödeme alanlardan oluştuğunu ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, birden fazla aylık alanların sayısı tek bir aylık almış olarak sayılmaktadır.⁹

Verilerin Dönemi ve Güncelliği

Eurostat-ESSPROS verileri en son 2021 yılına ilişkindir. Karşılaştırmalı veriler için daha yeni tarihli veriler söz konusu değildir. Bu nedenle karşılaştırmalı verilerde Türkiye'deki en son veri yerine 2021 verisi dikkate alınmıştır. Türkiye ile ilgili güncel veriler ayrıca çalışmada yer almaktadır.

Eski tarihli verilerde, özellikle emekli aylıklarının tutarının karşılaştırılması konusunda döviz kuru önem arz etmektedir. Örneğin, 2021 yılı ortalama emekli aylığı Eurostat verilerinden avro üzerinden hesaplanmıştır. Emekli aylığının Türkiye'deki o günkü TL değerini bulabilmek için bugünkü avro kurunu değil dönemin avro kurunu esas almak gerekir. Aksi hesaplama yanıltıcı olacaktır.

Hesaplama Yöntemi

Avrupa'da ortalama emekli ve hak sahibi aylıkları: Eurostat verilerinde yer alan toplam emekli ve hak sahiplerine yapılan ödeme miktarı (milyon avro) yine Eurostat verilerinde yer alan emekli ve hak sahibi aylığı ödemesi yapılan kişi sayısına bölünerek yıllık kişi başına ortalama emekli ve hak sahibi aylığı bulunmuş, ardından bu sayı 12'ye bölünerek aylık ortalama emekli aylığı (ödemesi) verisi elde edilmiştir. Kuşkusuz bu veri oldukça genel bir ortalama niteliğindedir. Ancak bütün ülkeler için aynı yöntem ve veri kullanıldığı için karşılaştırılabilir olduğunu düşünüyoruz.

Avrupa'da ortalama yaşlılık aylıkları: Araştırmada Avrupa'da ortalama emekli ve hak sahibi aylıkları yanında ortalama yaşlılık aylığı da hesaplanmıştır. Eurostat verilerinde yer alan toplam yaşlılık aylığı ödemeleri (gelir testi uygulanmaksızın) miktarı (milyon avro), yine Eurostat'ta yer alan yaşlılık aylığı ödemesi (gelir testi uygulanmaksızın) yapılan kişi sayısına bölünerek bulunmuştur.

Türkiye'de ortalama emekli ve hak sahibi aylıkları: Türkiye'de ortalama emekli ve hak sahibi aylıkları, SGK tarafından yayımlanan mali istatistiklerde bulunan emekli ve hak sahiplerine yapılan ödeme miktarının toplam emekli ve hak sahibi sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir.

⁶ European System of Integrated Social Protection Statistics, Manual and User Guidelines, 2019 edition, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/10295301/KS-GQ-19-014-EN-N.pdf/e7c8c019-944c-1c71-ae5-1ffc8ce45200?t=1673940032376> (Erişim: 13 Mart 2024).

⁷ European System of Integrated Social Protection Statistics, Manual and User Guidelines, 2019 edition.

⁸ Compendium of Methodological Clarifications-ESSPROS, 2021 edition.

⁹ Social Protection, Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure.

AB ve Türkiye'de aktif/pasif oranı: Avrupa ülkelerinde aktif sigortalı (kayıtlı istihdam) sayısına ulaşmak için European Labour Authority¹⁰ (ELA) tarafından yayımlanan ve 2019 yılına ait Avrupa ülkeleri kayıt dışı istihdam oranı verileri kullanılmıştır. Avrupa ülkelerinin toplam istihdamından hareketle kayıtlı istihdam verisi bulunmuştur. Bulunan kayıtlı istihdam verisi, Eurostat tarafından yayımlanan emekli ve hak sahibi aylığı ödemelerinden yararlananların sayısına bölünerek aktif/pasif oranı elde edilmiştir.

¹⁰ Extent Of Undeclared Work In the European Union, February 2023,
<https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2023-03/Study-on-the-extent-of-undeclared-work-in-the-EU.pdf>
(Erişim:18 Mart 2024).

İçindekiler

Giriş	3
Araştırmanın Metaverisi	4
İçindekiler	8
Özet	9
Emeklilerin Kapsamı	10
Avrupa'da ve Türkiye'de Emekli Sayıları	10
Avrupa'da ve Türkiye'de Aktif/Pasif Sigortalılar.....	12
Türkiye'de Emekli ve Hak Sahiplerinin Dağılımı	13
SGK Verilerine Göre Türkiye'de Aktif/Pasif Sigortalılar.....	15
Avrupa'da ve Türkiye'de Emekli Aylıkları	18
Türkiye Avrupa Ülkeleri İçinde En Düşük Emekli Aylığına Sahip İkinci Ülkedir	18
Türkiye'de ve Avrupa'da Emekli Aylıkları ile Asgari Ücret.....	22
Türkiye'de Emekli Aylıkları Dibe Vurdu	24
Emekli Aylıklarının Milli Gelire Oranı.....	27
Türkiye'de Emekli ve Hak Sahibi Aylığı Ödemelerinin GSYH'ye Oranı AB Ortalamasının Yarisidir	27
Türkiye'de Ortalama Emekli Aylıklarının Kişi Başına Milli Gelire Oranı Geriliyor	28
Çalışan Emekliler Artıyor	30
Türkiye'de Düşük Emekli Aylıkları Sebepiyle Çalışan Emeklilerin Sayısı Arttı.....	30
Emekliler için "Kaynak Sorunu" Yok!.....	32
SGK'nin Gelir ve Gideri	32
Bütçede Emeklilerin Payı Düşüyor	33
Emekliler AKP Döneminde Neler Kaybetti?.....	35
Emekli Aylıkları Neden Düşüyor?	35
Güncelleme Katsayısı Düşürüldü.....	35
Aylık Bağlama Oranı (ABO) Düşürüldü	36
Aylıkların Alt Sınırı Düşürüldü	37
Aylıkların Artırılma Yöntemi: Büyümeden Emekliye Sıfır Pay.....	37
Kaynaklar	38

Özet

- Türkiye'de ortalama emekli aylığı merkez Avrupa ülkelerinin 6'sında biri: 2021'de ortalama emekli aylığı İspanya'da 1.417, Fransa'da 1.485, Almanya'da 1.552, İtalya'da 1.582, Belçika'da 1.717, Hollanda'da 2.003 avro iken Türkiye'de 237 avro!
- Avro cinsinden emekli aylığı Türkiye'de 2012 ve 2021 arasında yüzde 33,6 azaldı.
- Avrupa'da Türkiye'den daha düşük aylığına sahip ülke sayısı 2012'de 9 iken 2021'de 1'dir.
- Avrupa'da 2012'de Türkiye'den daha düşük yaşlılık aylığına sahip 11 ülke varken 2021'de yalnızca 2 ülke vardır.
- 2012'de 447 avro olan Türkiye'de ortalama yaşlılık aylığı, 2021'de yüzde 37,2 gerileyerek 281 avroya düştü.
- Emekli aylıklarına Türkiye'de Avrupa'nın yarısından daha az kaynak ayrılıyor: Emekli ödemelerinin GSYH'ye oranı AB-27 ortalamasında yüzde 9,5 iken Türkiye'de yüzde 4,1'dir.
- Türkiye'de aktif/pasif oranının çok düşük olduğu iddiası doğru değildir: 2021 itibarıyla Avrupa ülkelerinde aktif/pasif oranı ortalama 1,6 iken Türkiye'de bu oran 1,9'dur.
- 2002 yılında Türkiye'de ortalama emekli ve hak sahibi aylık ve geliri asgari ücretin yüzde 22 fazlası iken 2023'te yüzde 26 altına düştü.
- 2002'de ortalama emekli aylığının kişi başına GSYH'ye oranı yüzde 46,4 iken 2024'te yüzde 27,7'ye geriledi.
- 2002 yılında yüzde 36,6 olan çalışan veya iş arayan emeklilerin oranı Aralık 2023'te yüzde 55,3'e yükseldi.
- Bütçede emeklilerin payı düşüyor: 2008-2024 arasında SGK'ye yapılan bütçe transferlerinin oranı 5,2 puan azaldı.
- SGK'de emekliler için yeterince kaynak var: Prim gelirlerinin emekli aylıklarını ve sağlık ödemelerini karşılama oranı 2002'de yüzde 61 iken 2023'te yüzde 76,4'e yükseldi.

Emeklilerin Kapsamı

Emekli ve hak sahiplerinin sayısı ve dağılımı ile aktif sigortalıların (prim ödeyenlerin) pasif sigortalılara (emekli aylığı alanlara) oranı sosyal güvenlik ve emeklilik sisteminin önemli göstergeleri arasında yer almaktadır. Emeklilerin sayısı nüfusun yaşlanması ile artmaktadır. Öte yandan istihdama katılım oranları ve istihdamın kayıtlılık durumu da aktif-pasif dengesini etkilemektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinin erken aşamalarına özgü sadece prime dayalı sistemlerinin sürdürülmesi zorlaşmaktadır. Dolayısıyla sosyal güvenlik ve emeklilik sistemlerine kamu kaynaklarından transfer günümüzde önemli bir konu haline gelmektedir.

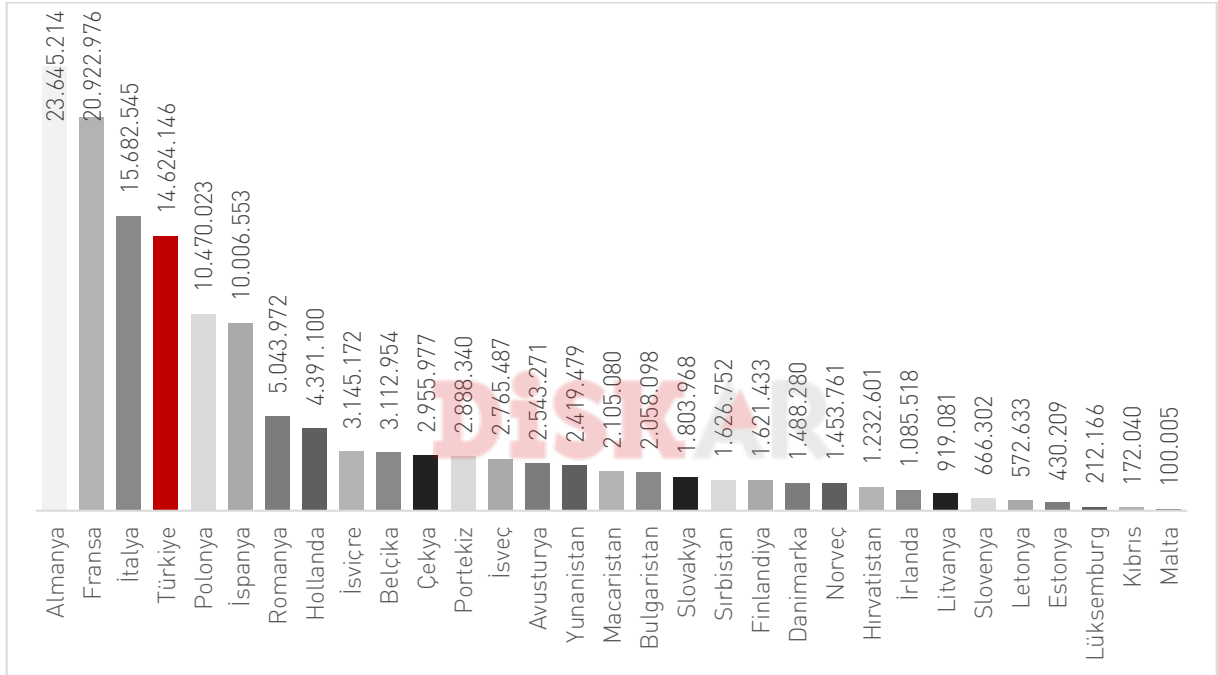
Emeklilerin sayısı ve aktif/pasif oranı diğer faktörlerle birlikte ele alınmalıdır. Tek başına emekli sayısı ve aktif/pasif oranını ele almak yanıltıcı olabilecektir.

Avrupa'da ve Türkiye'de Emekli Sayıları

Emekli ve hak sahiplerinin nicel durumu ülkelerin nüfusuna, nüfus yapısına ve emeklilik sistemlerinin özelliklerine göre büyük farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle ülke karşılaştırması yaparken ülkelerin nüfus büyüklükleri mutlaka dikkate alınmalıdır.

Avrupa ülkelerinde ve Türkiye'de toplam emekli ve hak sahibi sayılarını ve bunların dağılımını karşılaştırmak metodolojik notta da belirtildiği gibi çeşitli kısıtları barındırır da genel olarak emekli ve hak sahiplerinin sayısına bakmak yararlı olacaktır. Tablo 1'de Avrupa'da ve Türkiye'de ödeme yapılan toplam emekli ve hak sahibi sayısı ile yaşlılık aylığı alanların sayıları yer almaktadır.

Grafik 1: Avrupa'da ve Türkiye'de Tüm Emekli ve Hak Sahipleri (2021)

Kaynak: Tablo 1'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Avrupa ülkeleri içinde emekli ve hak sahibi sayısı en fazla olan ülke Almanya'dır (Grafik 1, Tablo 1). 2021 itibarıyla Almanya'da toplam 23,6 milyon emekli ve hak sahibi, 19,9 milyon yaşlılık aylığı alan kişi vardır. Yaşlılık aylığı alanlar emeklilik sistemlerinin tayin edici bölümünü oluşturmaktadır. Almanya'da emekli ve hak sahipleri içinde yaşlılık aylığı alanların oranı yüzde 84,2'dir. Fransa, Avrupa ülkeleri içinde emekli ve hak sahiplerinin en fazla olduğu ikinci ülkedir. Fransa'da emekli ve hak sahiplerinin toplam sayısı 20,9 milyon, yaşlılık aylığı alanların sayısı 17

milyondur. Fransa'da emekli ve hak sahipleri içinde yaşlılık aylığı alanların oranı yüzde 81,5'tir (Tablo 1). 15,7 milyon emekli ve hak sahibi ve 11,7 milyon yaşlılık aylığı alan kişi sayısı ile İtalya, Avrupa ülkeleri içinde emekli ve hak sahibi sayısının en fazla olduğu üçüncü ülkedir. İtalya'da emekli ve hak sahiplerinin yüzde 74,8'ini yaşlılık aylığı alanlar oluşturmaktadır. Türkiye ise 2021 itibarıyla Avrupa ülkeleri içinde en fazla emekli ve hak sahibi bulunan dördüncü ülkedir (günümüzde bu sayı 16 milyon 30 bindir). Türkiye'de 14,6 milyon emekli ve hak sahibi, 9,4 milyon yaşlılık aylığı alan kişi vardır. Emekli ve hak sahipleri içinde yaşlılık aylığı alanların oranı yüzde 64,4'tür (Tablo 1).

Tablo 1: Avrupa'da ve Türkiye'de Tüm Emekli ve Hak Sahipleri ile Yaşlılık Aylığı Alanlar (2021) (Yüzde)

Ülke	Emekli ve Hak Sahiplerinin Toplam Sayısı	Yaşlılık Aylığı Alanların Sayısı	Emekli ve Hak Sahipleri İçinde Yaşlılık Aylığı Alanların Oranı (Yüzde)
Almanya	23.645.214	19.900.782	84,2
Fransa (*)	20.922.976	17.062.320	81,5
İtalya	15.682.545	11.724.017	74,8
Türkiye	14.624.146	9.415.837	64,4
Polonya	10.470.023	8.079.669	77,2
İspanya	10.006.553	6.673.372	66,7
Romanya	5.043.972	4.067.168	80,6
Hollanda	4.391.100	3.577.900	81,5
İsviçre	3.145.172	2.519.418	80,1
Belçika	3.112.954	2.350.144	75,5
Çekya	2.955.977	2.511.110	85,0
Portekiz	2.888.340	2.278.936	78,9
İsveç	2.765.487	2.466.380	89,2
Avusturya	2.543.271	2.105.145	82,8
Yunanistan	2.419.479	1.942.682	80,3
Macaristan	2.105.080	1.996.928	94,9
Bulgaristan	2.058.098	1.696.294	82,4
Slovakya	1.803.968	1.436.282	79,6
Sırbistan	1.626.752	1.215.772	74,7
Finlandiya	1.621.433	1.450.131	89,4
Danimarka	1.488.280	1.012.676	68,0
Norveç	1.453.761	1.139.526	78,4
Hırvatistan	1.232.601	893.813	72,5
İrlanda	1.085.518	589.224	54,3
Litvanya	919.081	716.427	78,0
Slovenya	666.302	542.863	81,5
Letonya	572.633	455.160	79,5
Estonya	430.209	316.668	73,6
Lüksemburg	212.166	156.525	73,8
Kıbrıs	172.040	144.978	84,3
Malta	100.005	71.225	71,2

Kaynak: Eurostat, Pensions beneficiaries at 31 December,

[https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben\\$defaultview/default/table](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben$defaultview/default/table) (Erişim: 12 Mart 2024).

DİSK-AR tarafından hazırlanmıştır.

Not: Tabloda yer alan emekli ve hak sahiplerinin kapsamı metaveride belirtilmiştir. Yaşlılık aylığı alanlar ise herhangi bir gelir testine tabi tutulmaksızın düzenli aylık alanları kapsamaktadır. Emekli ve hak sahibi verileri 31 Aralık 2021 itibarıyladır.

(*) Fransa için Eurostat verilerinde yalnızca yaşlılık aylığı (old-age) verisine erişmek mümkün olmadığından "total old-age" verisi dikkate alınmıştır. Kapsamı araştırmanın metaverisinde yer almaktadır.

Avrupa ülkelerinde emekli ve hak sahipleri içinde yaşlılık aylığı alanların oranının en yüksek olduğu üç ülke yüzde 94,9 ile Macaristan, yüzde 89,4 ile Finlandiya ve yüzde 89,2 ile İsveç'tir. Emekli ve hak sahibi sayısı en yüksek üçüncü ülke olan Türkiye, Avrupa ülkeleri içinde yaşlılık

aylığı alanların toplam emekli aylığı alanlara oranının en düşük olduğu üçüncü ülkedir (Tablo 1). Bir diğer ifadeyle Türkiye'de yaşlılık aylığı alanlar dışındaki hak sahiplerinin oranı daha yüksektir.

Avrupa'da ve Türkiye'de Aktif/Pasif Sigortalılar

Aktif/pasif oranı emeklilik sistemlerinin önemli ölçütlerinden biridir. Bu oran sosyal güvenlik sistemlerinin aktüeryal (gelir-gider) dengesi için de önemli bir yer tutar. Aktif-pasif oranı genel olarak çalışan sigortalılar ile aylık ve gelir alan sigortalılar arasındaki oranı ifade etmek için kullanılır. Emeklilik sistemleri günümüzde nüfusun yaşlanması nedeniyle birikimli sistemlerden ziyade dağıtıma dayalıdır. Diğer bir ifadeyle, sigortalılardan kesilen primlerin nemalandırılarak geri ödenmesi sistemi (birikim sistemi) yerine sigortalı olanlardan kesilen primlerin emekli olanlara ödenmesi (dağıtım sistemi) uygulaması, günümüz sosyal güvenlik sistemlerinin temel özeliğidir. Bu nedenle aktif/pasif oranına sık sık vurgu yapılır ve primli sistemlerde ideal aktif/pasif oranın 4 olması gerektiği iddia edilir (4 çalışana bir emekli). Ancak bu oran ve iddia günümüzde pek gerçekçi değildir.

Tablo 2: Avrupa Ülkelerinde ve Türkiye'de Sigortalı İstihdam/Emekli ve Hak Sahibi Sayısı (Aktif/Pasif) Oranı (2021)

	Kayıtlı İstihdam Sayısı	Pasif Sigortalı Sayısı	Aktif/Pasif Oranı
Hırvatistan	1.598.053	1.232.601	1,3
Fransa	27.617.745	20.922.976	1,3
Letonya	779.433	572.633	1,4
Estonya	591.989	430.209	1,4
Litvanya	1.269.013	919.081	1,4
Romanya	7.106.906	5.043.972	1,4
Bulgaristan	2.962.008	2.058.098	1,4
Polonya	15.077.657	10.470.023	1,4
Slovenya	982.007	666.302	1,5
İtalya	23.122.645	15.682.545	1,5
Belçika	4.707.640	3.112.954	1,5
Finlandiya	2.558.736	1.621.433	1,6
Ortalama	7.538.894	4.575.795	1,6
İsviçre	5.167.660	3.145.172	1,6
Portekiz	4.772.717	2.888.340	1,7
Çekya	5.107.129	2.955.977	1,7
Avusturya	4.459.728	2.543.271	1,8
İsveç	4.944.157	2.765.487	1,8
Yunanistan	4.389.872	2.419.479	1,8
Sırbistan	2.995.480	1.626.752	1,8
Almanya	44.060.838	23.645.214	1,9
Türkiye (*)	24.745.149	12.847.135	1,9
İspanya	19.373.164	10.006.553	1,9
Norveç	2.885.000	1.453.761	2,0
Danimarka	2.960.368	1.488.280	2,0
Macaristan	4.242.850	2.105.080	2,0
Hollanda	9.626.280	4.391.100	2,2
İrlanda	2.383.256	1.085.518	2,2
Lüksemburg	473.632	212.166	2,2
Malta	244.559	100.005	2,4
İzlanda	202.100	82.358	2,5

Kaynak: Eurostat, Pensions beneficiaries at 31st December,

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben__custom_10334372/default/table (Erişim: 13 Mart 2024). Eurostat, Employment and activity by sex and age-annual data,

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a__custom_10361453/default/table?lang=en (Erişim: 13 Mart 2024). TÜİK, İşgücü İstatistikleri 2021. ELA (2023), Extent of undeclared work in the European Union,

<https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2023-03/Study-on-the-extent-of-undeclared-work-in-the-EU.pdf>

(Erişim: 13 Mart 2024). DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

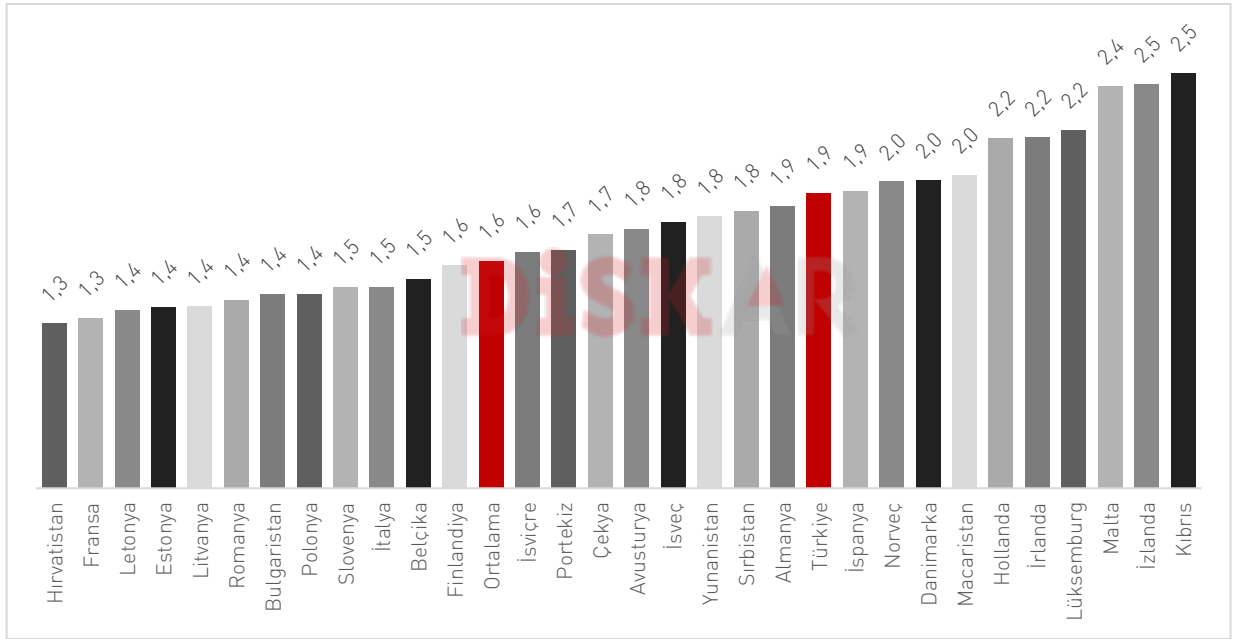
(*) Türkiye verisi SGK'den alınmıştır.

“Türkiye’de emekli sayısı çok fazla, aktif/pasif oranı çok düşük” iddiası doğru değildir.

Nüfus yapısının değişmesiyle birlikte sadece prime dayalı sosyal güvenlik sistemleri mümkün değildir. Mutlaka anlamlı bir devlet katkısı da gereklidir. Bu nedenle eski dönemlere özgü aktif-pasif dengesinden söz etmek anlamlı değildir. Nitekim araştırma bulgularından da görüleceği üzere Avrupa ülkeleri arasında aktif-pasif dengesi oldukça düşmüş durumdadır. Hatta tablodan da görüleceği üzere pek çok ülkede aktif/pasif oranı Türkiye’den düşüktür.

Avrupa ülkelerinde ortalama aktif/pasif oranı 1,6 düzeyindedir. Bu oldukça düşük bir orandır. Fransa, Polonya, İtalya, Belçika, Finlandiya gibi ülkelerde aktif/pasif oranı Avrupa ortalamasının altındadır. Aktif/pasif oranı en düşük olan iki ülke 1,3 ile Hırvatistan ve Fransa’dır.

Grafik 2: Avrupa Ülkelerinde ve Türkiye’de Sigortalı İstihdam/Emekli ve Hak Sahibi (Aktif/Pasif) Oranı (2021)

Kaynak: Tablo 2’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere aktif/pasif oranı Türkiye’den düşük olan pek çok ülkede ortalama emekli ve hak sahibi aylıkları Türkiye’dekinden yüksektir. Bu durum aktif/pasif oranının artık önemli bir ölçüt olmaktan çıktığını gösteriyor. Aktif/pasif oranının düşük olduğu ülkelerde emekli aylıklarının Türkiye’ye göre oldukça yüksek olmasının sebebi bu ülkelerdeki kamu katkısının yüksekliği ile açıklanabilir.

Türkiye’de Emekli ve Hak Sahiplerinin Dağılımı

Avrupa ile Türkiye karşılaştırmasının (2021) ardından Türkiye’deki duruma güncel verilerle daha detaylı bakmak yararlı olacaktır. Karşılaştırmalı veriler en son 2021 yılına ilişkin olduğu için Türkiye’ye ilişkin güncel ayrıntılı verileri ayrıca ele almak istiyoruz. Dönem farklılığı nedeniyle karşılaştırmalı (2021) veriler ile güncel (2023) Türkiye verisi arasında farklar olması kaçınılmazdır.

Türkiye’de Aralık 2023 itibarıyla toplam 16 milyon 30 bin emekli ve hak sahibi (pasif sigortalı) bulunmaktadır. Emekli, malul, ölen sigortalının eşi ve çocukları ile sürekli iş göremezlik geliri alanlar pasif sigortalı kapsamında sayılmaktadır. Yaşlılık aylığı alan (emekli) sigortalıların sayısı 11 milyon 509 bin iken, ölen sigortalıların hak sahiplerinin sayısı 4 milyon 193 bin kişidir (Tablo 3).

Tablo 3: Türkiye'de Emekliler ve Hak Sahipleri (Aralık 2023) (Yüzde)

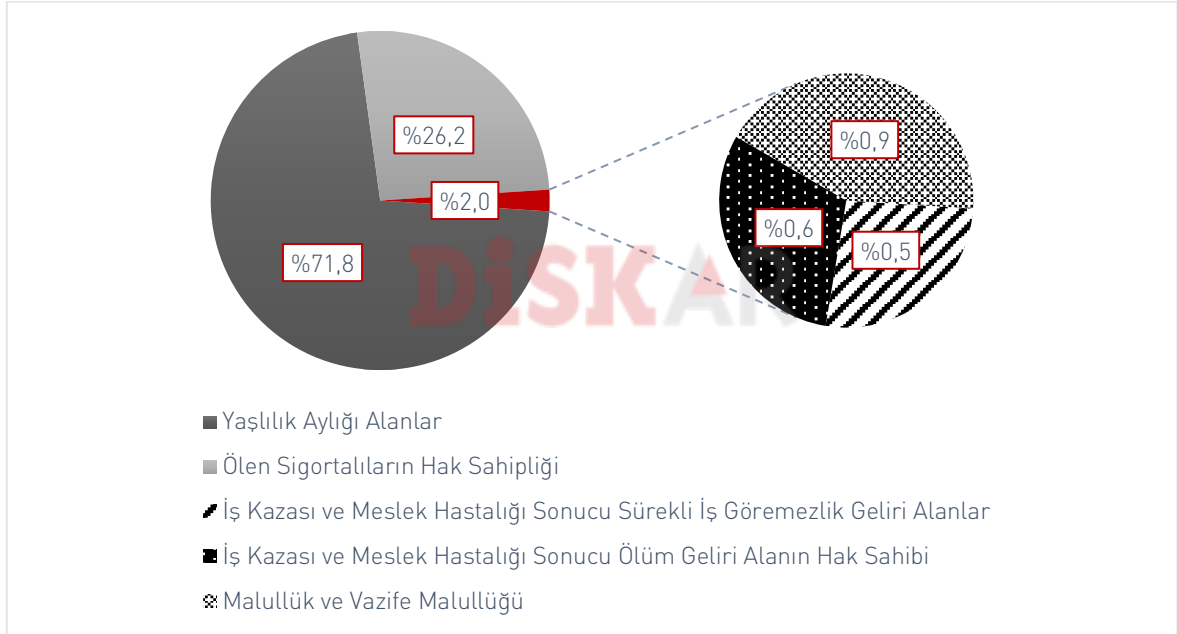
	Pasif Sigortalıların Sayısı	Toplam Pasif Sigortalıların Dağılımı (Yüzde)
Yaşlılık Aylığı Alanlar	11.508.619	71,8
Ölen Sigortalıların Hak Sahipleri	4.193.046	26,2
Malullük Aylığı Alanlar	124.737	0,9
İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Ölüm Geliri Alanın Hak Sahipleri	101.051	0,1
İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Sürekli İş Göremezlik Geliri Alanlar	87.331	0,1
Vazife Malulü Aylığı Alanlar	15.472	0,01
Toplam Emekli ve Hak Sahipleri (Pasif Sigortalılar)	16.030.256	

Kaynak: SGK, Sigortalı İstatistikleri, Aralık 2023. DİSK-AR tarafından hazırlanmıştır. Yuvarlamalar sebebiyle toplamı vermeyebilir.

Pasif sigortalıların yüzde 72'si yaşlılık aylığı alan emeklilerden oluşmaktadır. Bu oran özellikle 2023 yılında EYT kapsamındaki emekliler nedeniyle yükselmiştir. Sigorta kolu fark etmeksizin sigortalının ölümü halinde geride kalan hak sahipleri olarak gelir alanların (ölen sigortalının eşi, çocukları ile anne ve babası) oranı ise yüzde 26'dır. Geriye kalanlar iş kazası ve meslek hastalığı sonucu iş göremezlik geliri alanlar ile ölüm geliri alanın hak sahiplerinden oluşmaktadır (Tablo 3, Grafik 3).

Pasif sigortalıların yüzde 72'si yaşlılık aylığı alan emeklilerden oluşmaktadır.

Grafik 3: Türkiye'de Emekli ve Hak Sahiplerinin Dağılımı (Aralık 2023)

Kaynak: Tablo 3'ten yararlanılarak hazırlanmıştır.

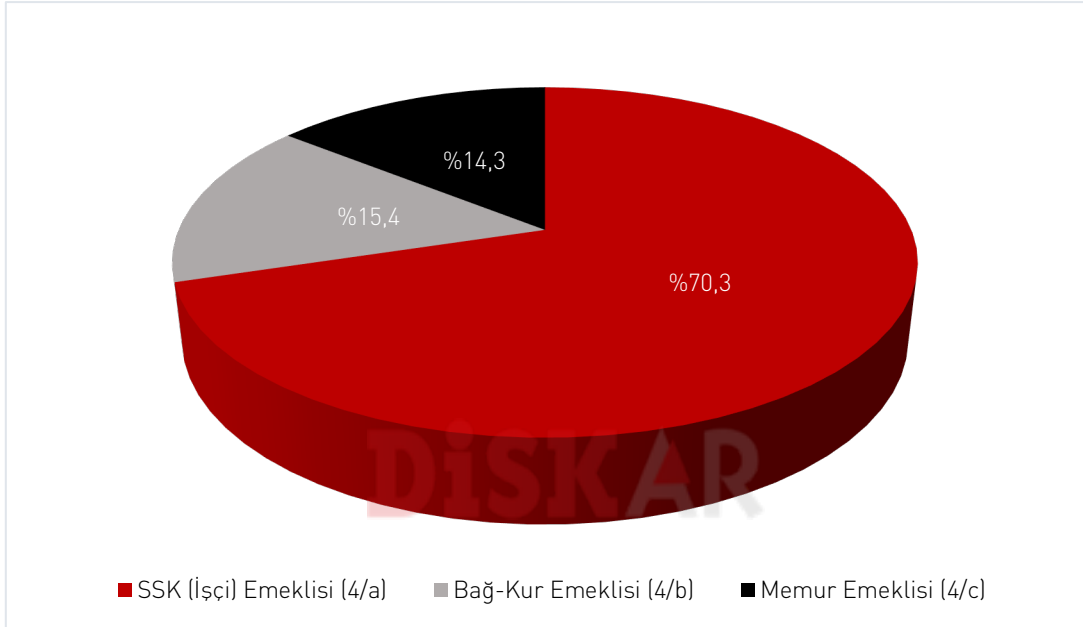
Sigortalılık bakımından geçmişte SSK, BAĞ-KUR ve Emekli Sandığı'na tabi olanlar 1 Ekim 2008 tarihi itibarıyla 5510 sayılı **Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu** çerçevesinde **Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)** çatısı altında birleştirilmiştir. Sigortalılar 5510 sayılı Kanun kapsamında 4/a, 4/b ve 4/c şeklinde üç kategoriye ayrılmıştır.

SGK'nin Aralık 2023 verilerine göre emeklilerin büyük bir bölümünü 4/a kapsamındaki (işçiler-eski SSK'liler) oluşturmaktadır. Devlet memuru ve kendi hesabına çalışanlar dışındaki iş sözleşmesi ve benzeri şekilde bağımlı ve ücretli çalışıyor olup, emeklilik için yeterli koşulları sağladıktan sonra aylık alanları içeren 4/a kapsamındaki emekli sayısı 8,1 milyondur. Yaşlılık aylığı alanların yüzde 70,3'ü işçi emeklilerinden oluşmaktadır (Grafik 4).

Yaşlılık aylığı alan emeklilerin yüzde 70,3'ü işçi emeklilerinden oluşmaktadır.

Toplam emekli sayısı içinde kendi adına ve bağımsız çalışanları oluşturan 4/b kapsamındaki sayıları ise 1,8 milyondur. Eski sistemde BAĞ-KUR emeklisi olarak tanımlanan 4/b'den emekli olanların ve hak sahiplerinin oranı yüzde 15,4'tür. Devlet memuru ve diğer kamu görevlilerini kapsayan ve eskiden Emekli Sandığı kapsamında çalışan 4/c kapsamındaki toplam emekli aylığı alanların içindeki sayısı 1,6 milyon, oranı ise yüzde 14,3'tür (Grafik 4). Görüldüğü üzere emeklilerin ve hak sahiplerinin ezici çoğunluğunu aktif sigortalılık döneminde iş sözleşmesiyle bağımlı çalışan işçiler (4/a grubu) oluşturmaktadır.

Grafik 4: Sigortalı Grubuna Göre Türkiye'de Emeklilerin (Yaşlılık Aylığı Alanların) Dağılımı (Aralık 2023) (Yüzde)

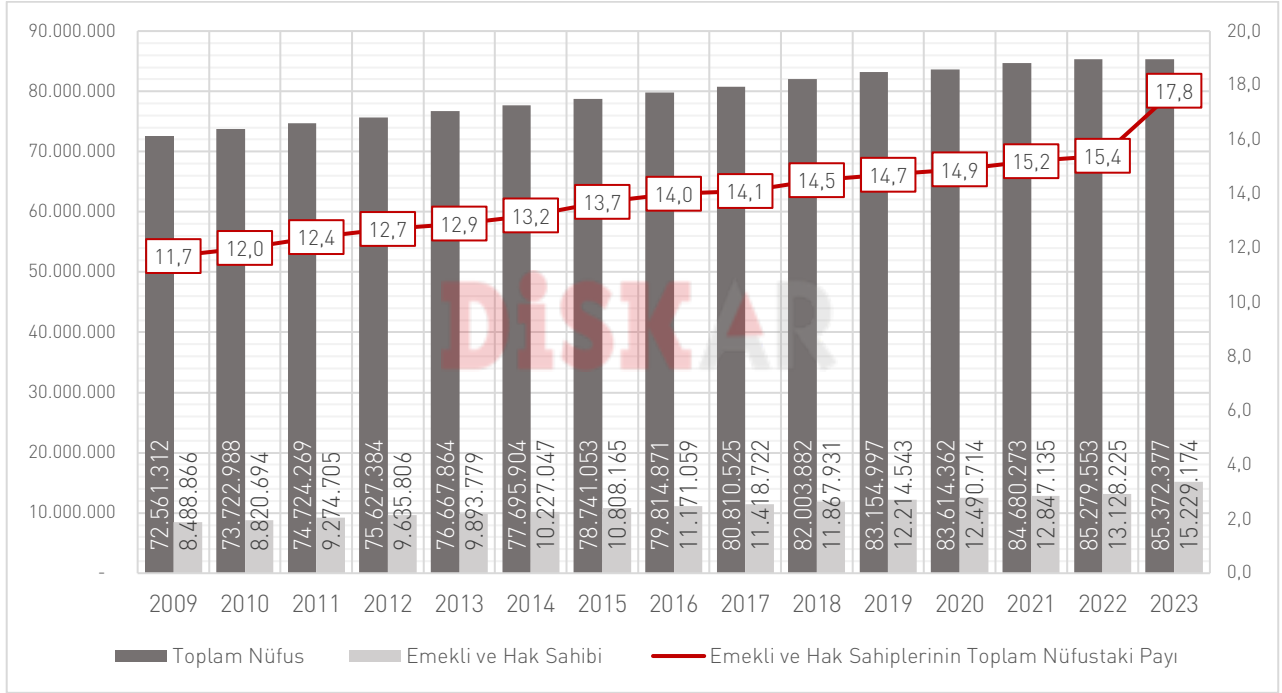

Kaynak: SGK, Sigortalı İstatistikleri, Aralık 2023. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

SGK Verilerine Göre Türkiye'de Aktif/Pasif Sigortalılar

Türkiye'de emeklilerin toplam nüfus içindeki oranı 2009'dan bu yana artıyor. 2009'da Türkiye nüfusu 72,6 milyon ve emekli ve hak sahibi sayısı ise 8,5 milyondur. Emeklilerin ve hak sahiplerinin toplam nüfustaki oranı yüzde 11,7'dir. 2022'de Türkiye nüfusu 85,3 milyon ve emekli ve hak sahibi sayısı 13,1 milyon kişiye ulaştı. Türkiye nüfusu içinde emekli ve hak sahiplerinin oranı yüzde 15,4 oldu. 2023'te ise EYT düzenlemesi ile artan emekli sayısı sebebiyle emekli ve hak sahiplerinin Türkiye nüfusundaki oranı yüzde 17,8'e yükseldi. 2023 itibarıyla Türkiye nüfusu 85,3 milyon kişi iken emekli ve hak sahibi sayısı 15,3 milyondur (Grafik 5).

Grafik 5: Türkiye'de Emekli ve Hak Sahiplerinin Toplam Nüfusa Oranı (2009-2023) (Yüzde)

Kaynak: SGK Sigortalı İstatistikleri, Aralık 2023. TÜİK, Türkiye Nüfusu, 2023.

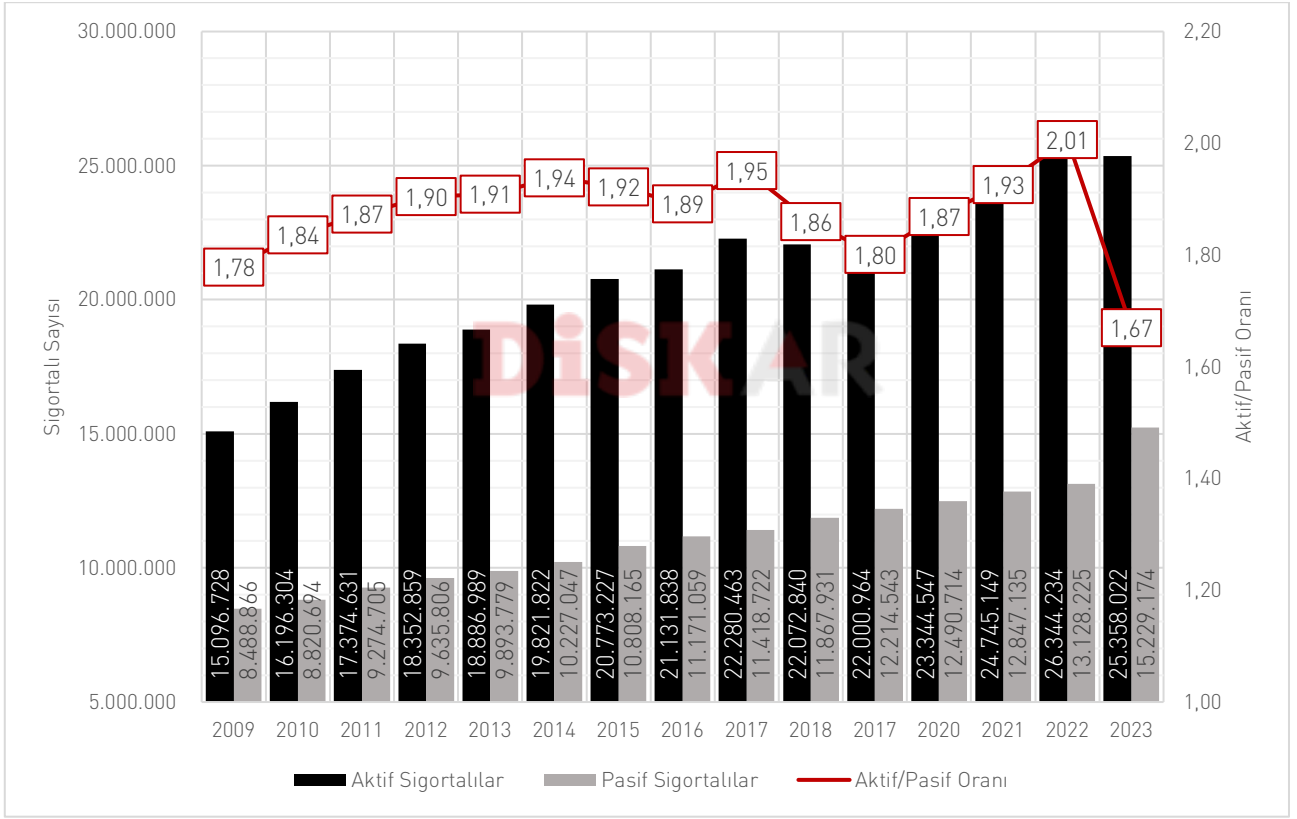
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayalı-Nüfus-Kayıt-Sistemi-Sonuçları-2023-49684&dil=1>. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

Bilindiği gibi Sosyal Güvenlik Kurumu'nun emekli ve hak sahibi aylıkları ile sağlık ödemeleri SGK'ye ödenen prim gelirleri ile Hazine katkısından karşılanıyor. Başka bir deyişle, sigortalılardan elde edilen prim geliri, aylık ve gelir alanlara (yaşlılık aylığı, malullük aylığı, vazife malulü aylığı, ölüm aylığı, sürekli iş göremezlik geliri, sürekli işgöremezlik ölüm geliri alanlar ve bunların hak sahipleri) yapılan ödemelerin önemli bir kısmını karşılıyor. Aktif/pasif oranı da sosyal güvenlik sistemine primleriyle katkı sağlayan sigortalı çalışanların, SGK'den aylık ve gelir elde edenlerin sayısına bölünmesiyle bulunuyor.

Türkiye'de aktif sigortalı ve pasif sigortalı oranı geriliyor. 2009'da 15 milyon aktif sigortalı ve 8,5 milyon pasif sigortalı vardı. Böylece aktif /pasif sigortalı oranı 1,78'di. 2022 yılına kadar aktif sigortalı ve pasif sigortalı oranı 2,01'e yükseldi. 2022'de aktif sigortalı sayısı 26,3 milyon ve pasif sigortalı sayısı ise 13,1 milyondur (Grafik 6).

2023 Mart ayında EYT'lilere ilişkin yasanın çıkmasının ardından emekli sayısında (dolayısıyla pasif sigortalı sayısında) ciddi bir artış yaşandı. 2023 Şubat'ta 13,2 milyon olan pasif sigortalı sayısı 2023 Aralık'ta 2 milyon kişi artarak 15,2 milyona yükseldi. Buna karşılık 2023 yılında aktif sigortalı sayısı 25,3 milyon oldu. Böylece 2023 yılında aktif sigortalı/pasif sigortalı oranı 1,67'ye geriledi (Grafik 6).

Grafik 6: Türkiye'de Aktif /Pasif Sigortalı Oranı (2009-2023)

Kaynak: SGK, Sigortalı İstatistikleri, Aralık 2023. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

Avrupa'da ve Türkiye'de Emekli Aylıkları

Türkiye Avrupa Ülkeleri İçinde En Düşük Emekli Aylığına Sahip İkinci Ülkedir

Farklı ülkeler arasında emekli aylıklarının karşılaştırılması ciddi zorluklar içermektedir. Emeklilik sistemleri ve emeklilik türleri ile aylık bağlama sistemlerinin farklılığı nedeniyle ülkeler arası emekli aylığı karşılaştırılması sadece ortalama olarak mümkündür. Burada yapılan karşılaştırma ülkelerin emekliler için yaptığı toplam ödemenin yararlanıcı sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir. Detaylarda farklar olacağı unutulmamalıdır. Öte yandan avro cinsinden karşılaştırma özellikle emekli aylıklarının asgari ücret ve GSYH ile karşılaştırılması konusunda genel bir fikir vermekle birlikte tek başına alım gücünü göstermemektedir. Bunun için emekli aylıklarının GSYH'ye ve asgari ücrete oranına bakmak yararlı vardır.

Tablo 4: Avrupa'da ve Türkiye'de Ortalama Emekli ve Hak Sahibi Aylıkları ve Artış Oranı (2012-2021) (Avro) (Yüzde)

Ülke	2012 Ortalama Emekli ve Hak Sahibi Aylığı (Avro)	2021 Ortalama Emekli ve Hak Sahibi Aylığı (Avro)	2012-2021 Artış Oranı (Yüzde)
Bulgaristan	128	224	75,3
Türkiye	357	237	-33,6
Sırbistan	209	259	24
Romanya	177	351	98,8
Litvanya	222	364	64
Hırvatistan	318	385	21,1
Letonya	249	386	54,7
Slovakya	364	395	8,3
Macaristan	350	427	21,9
Estonya	276	487	76,8
Polonya	388	498	28,4
Çekya	429	599	39,4
Slovenya	541	654	20,9
Malta	677	810	19,7
Portekiz	675	884	31
Yunanistan	1.044	1.026	-1,8
Kıbrıs	906	1.057	16,7
İspanya	1.121	1.417	26,4
Fransa	1.403	1.485	5,8
İrlanda	1.425	1.490	4,6
Almanya	1.175	1.552	32,1
İtalya	1.328	1.582	19,1
Belçika	1.461	1.717	17,5
İsveç	1.624	1.722	6
Finlandiya	1.396	1.722	23,4
Avusturya	1.593	1.996	25,3
Hollanda	1.727	2.003	16
İsviçre	1.798	2.144	19,3
Danimarka	1.770	2.257	27,5
Norveç	2.365	2.448	3,5
İzlanda	1.298	2.513	93,7
Lüksemburg	2.252	2.734	21,4

Kaynak: Eurostat, Pensions,

[https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_pens\\$defaultview/default/table](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_pens$defaultview/default/table) (Erişim: 12 Mart 2024).

Eurostat, Pensions beneficiaries at 31st December,

[https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben\\$defaultview/default/table](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben$defaultview/default/table) (Erişim: 12 Mart 2024).

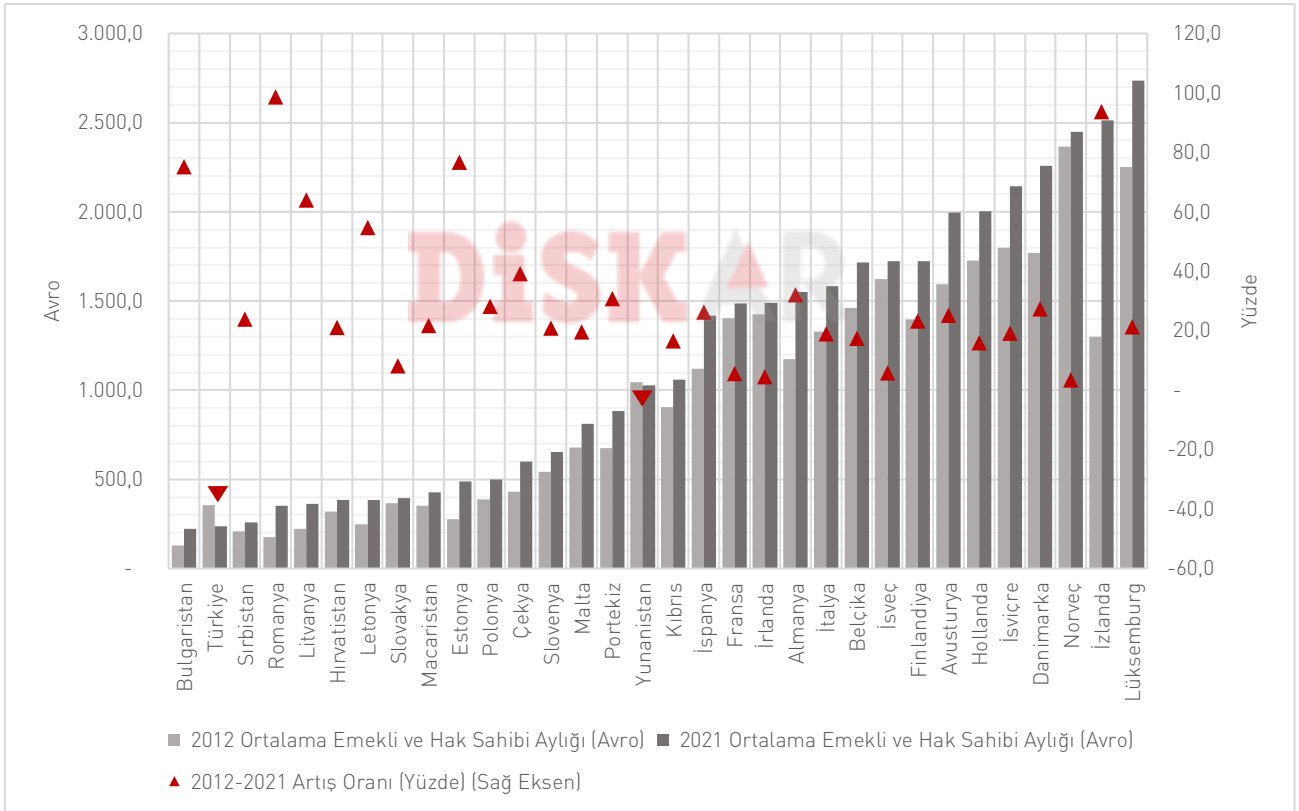
Not: Tabloda yer alan miktarlar 2021 yılı ortalama avro kuruna endekslidir, Türkiye için TL karşılığı 2021 yılı için 2.481'dir.

Türkiye, Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında en düşük ortalama emekli ve hak sahibi aylığına sahip ikinci ülkedir. 2021'de Türkiye'de ortalama emekli ve hak sahibi aylığı 237 avrodur.¹¹ Avrupa ülkeleri içinde Türkiye'den daha düşük emekli ve hak sahibi aylığına sahip ülke 224 avro ile Bulgaristan'dır. Sırbistan (259 avro), Romanya (351 avro) ve Litvanya (364 avro) en düşük emekli ve hak sahibi aylığına sahip beş ülkenin içinde yer almaktadır. 2021'de emekli ve hak sahibi aylığı en yüksek ilk üç Avrupa ülkesi Lüksemburg (2.734 avro), İzlanda (2.513 avro) ve Norveç'tir (2.448 avro) (Grafik 7, Tablo 4).

Türkiye'den daha düşük emekli ve hak sahibi aylığına sahip ülke sayısı 2012'de 9 iken 2021'de 1'dir.

2012 yılında Türkiye, AB ülkeleri arasında emekli ve hak sahibi aylığı en düşük onuncu ülkedir. 2012 yılında Türkiye'de ortalama emekli aylığı 357 avro idi. 2012'de Avrupa ülkeleri içinde en düşük emekli ve hak sahibi aylığına sahip ilk üç ülke Bulgaristan (128 avro), Romanya (177 avro) ve Sırbistan (209 avro) iken en yüksek emekli aylığına sahip ilk üç ülke Norveç (2.365 avro), Lüksemburg (2.252 avro) ve İsviçre'ydi (1.798 avro) (Grafik 7, Tablo 4).

Grafik 7: Avrupa'da ve Türkiye'de Ortalama Emekli ve Hak Sahibi Aylıkları ve Artış Oranı (2012-2021) (Avro) (Yüzde)

Kaynak: Tablo 4'ten elde edilmiştir.

Avrupa ülkeleri emekli ve hak sahibi aylıklarının 2012 ve 2021 yılları arasında artış oranına bakıldığında Türkiye'nin avro cinsinden emekli aylığının 9 yılda yüzde 33,6 azaldığı görülmektedir. Türkiye dışında emekli ve hak sahibi aylığı azalan tek ülke yüzde 1,8 ile Yunanistan'dır (Grafik 7, Tablo 4).

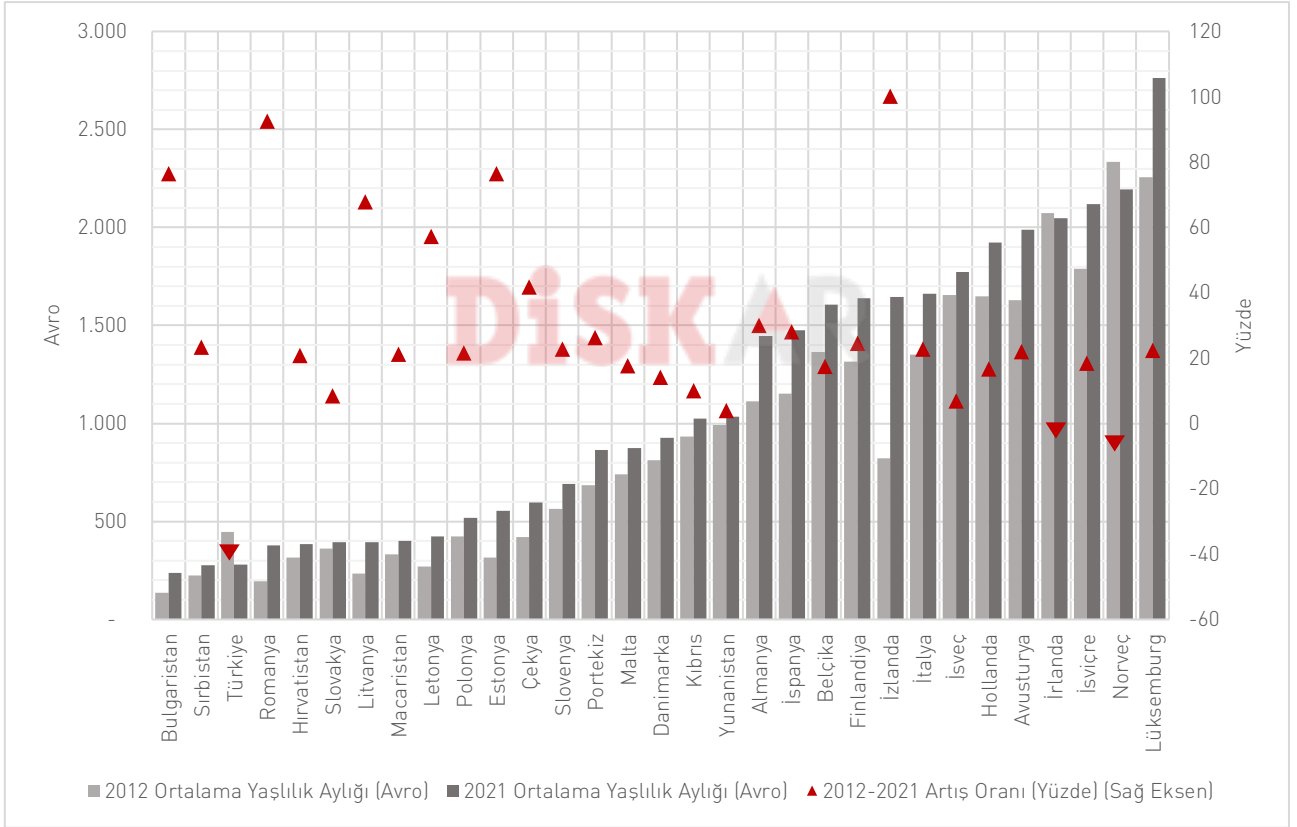
¹¹ 2021'de Türkiye'de 237 avro olan emekli aylığının TL karşılığını bulmak için 2021 yılı ortalama avro kurunu esas almak gerekir.

Avro cinsinden ortalama tüm emekli ve hak sahibi aylığı Türkiye'de 2012 ve 2021 arasında yüzde 33,6 azaldı.

Emekli ve hak sahipleri yaşlılık aylığı, malullük aylığı, ölüm aylığı ve erken emeklilik ödemesi alanlardan oluşmaktadır. Yaşlılık aylığı alanlar ise "mevzuatta belirlenen bir yaşta bir işten emekli olduktan sonra emeklinin gelirini korumak ve desteklemek amacıyla yapılan periyodik ödemeler"den yararlananlardır. Hak sahipleri katıldığında yararlanıcı başına aylık tutarı düşecektir. Bir diğer ifadeyle ortalama yaşlılık aylığı tüm emekli ve hak sahibi aylık ortalamasından daha yüksektir. Yukarıda tüm emekli ve hak sahipleri için yaptığımız hesaplamayı sadece yaşlılık aylığı alanlar için de yapmak mümkün.

Metaveride de belirtildiği üzere ülkelere göre emekli ve hak sahibi aylığı çeşitleri farklılık göstermektedir. Sadece yaşlılık aylığı miktarına bakıldığında Türkiye'de avro cinsinden ortalama yaşlılık aylığının 2012 ve 2021 arasında yüzde 37,2 oranında azaldığı görülmektedir. 2012'de 447 avro olan Türkiye'de ortalama yaşlılık aylığı 2021'de 281 avroya gerilemiştir (Tablo 5, Grafik 8).

Grafik 8: Avrupa'da ve Türkiye'de Ortalama Yaşlılık Aylıkları ve Artış Oranı (2012-2021) (Avro) (Yüzde)

Kaynak: Tablo 5'ten elde edilmiştir.

2012'de 447 avro olan Türkiye'de avro cinsinden ortalama yaşlılık aylığı, 2021'de yüzde 37,2 gerileyerek 281 avroya düşmüştür.

2012'de Avrupa ülkeleri arasında en düşük ortalama yaşlılık aylığına sahip ilk üç ülke Bulgaristan (135 avro), Romanya (196 avro) ve Sırbistan'dır (223 avro). 2012 yılında ortalama yaşlılık aylığı 447 avro olan Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında en düşük yaşlılık aylığına sahip on ikinci ülkedir. 2012'de en yüksek yaşlılık aylığına sahip üç ülke Norveç (2.334 avro), Lüksemburg

(2.256 avro) ve İrlanda'dır (2.073 avro). 2023 yılında ise en düşük yaşlılık aylığına sahip ilk üç ülke Bulgaristan (238 avro), Sırbistan (275 avro) ve Türkiye iken (281 avro) en yüksek yaşlılık aylığına sahip ilk üç ülke Lüksemburg (2.764 avro), Norveç (2.194 avro) ve İsviçre'dir (2.119 avro) (Tablo 5, Grafik 8).

2012 yılında Avrupa'da Türkiye'den daha düşük yaşlılık aylığına sahip 11 ülke varken 2023'te yalnızca 2 ülke vardır. Türkiye'de yaşlılık aylıklarının az artırılması sonucu yaşlılık aylığı avro cinsinden yüzde 37,2 gerilemiştir (Tablo 5, Grafik 8).

Tablo 5: Avrupa'da ve Türkiye'de Ortalama Yaşlılık Aylıkları ve Artış Oranı (2012-2021) (Avro) (Yüzde)

Ülke	2012 Ortalama Yaşlılık Aylığı (Avro)	2021 Ortalama Yaşlılık Aylığı (Avro)	2012-2021 Artış Oranı (Yüzde)
Bulgaristan	135	238	76,6
Sırbistan	223	275	23,4
Türkiye	447	281	-37,2
Romanya	196	377	92,6
Hırvatistan	317	383	20,8
Slovakya	361	393	8,6
Litvanya	235	395	68
Macaristan	331	402	21,3
Letonya	270	425	57,4
Polonya	425	517	21,7
Estonya	314	555	76,6
Çekya	421	597	41,8
Slovenya	564	693	22,8
Portekiz	683	863	26,3
Malta	741	874	17,8
Danimarka	812	928	14,3
Kıbrıs	932	1.026	10,1
Yunanistan	994	1.035	4,1
Almanya	1.112	1.448	30,1
İspanya	1.152	1.477	28,2
Belçika	1.365	1.606	17,6
Finlandiya	1.314	1.640	24,6
İzlanda	822	1.646	100,3
İtalya	1.352	1.660	22,8
İsveç	1.656	1.771	6,9
Hollanda	1.647	1.923	16,8
Avusturya	1.629	1.988	22
İrlanda	2.073	2.049	-1,2
İsviçre	1.788	2.119	18,5
Norveç	2.334	2.194	-6
Lüksemburg	2.256	2.764	22,5

Kaynak: Eurostat, Pensions,

[https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_pens\\$defaultview/default/table](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_pens$defaultview/default/table) (Erişim: 12 Mart 2024).

Eurostat, Pensions beneficiaries at 31st December,

[https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben\\$defaultview/default/table](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben$defaultview/default/table) (Erişim: 12 Mart 2024).

Not: Tabloda yer alan miktarlar 2021 yılı ortalama avro kuruna endekslidir.

Avrupa'da 2012'de Türkiye'den daha düşük yaşlılık aylığına sahip 11 ülke varken 2023'te yalnızca 2 ülke var.

Türkiye'de ve Avrupa'da Emekli Aylıkları ile Asgari Ücret

Ortalama emekli aylıklarının asgari ücretle ilişkisi emekli aylıklarının düzeyi ile ilgili önemli bir göstergedir. Kuşkusuz ülkelere göre asgari ücret kapsamı çok farklı olduğu için asgari ücretin ülkelere göre önemi farklıdır. Türkiye, Avrupa ülkelerinin aksine, asgari ücret kapsamı oldukça yüksek olan bir ülkedir. AB ülkelerinde asgari ücret civarında çalışanların oranı ortalama yüzde 4 iken Türkiye'de bu oran yüzde 40-50 civarında seyretmektedir.¹² Ancak asgari ücret tutarının geçinmek için gereken en az ücret olması nedeniyle emekli aylıklarının asgari ücrete oranı önemli bir veridir.

Türkiye, Avrupa ülkeleri içinde emekli ve hak sahibi aylığının asgari ücrete oranı en düşük olan ülkelerindendir.

Tablo 6: Türkiye'de ve Avrupa'da Ortalama Emekli ve Hak Sahibi Aylığı ile Ortalama Asgari Ücret (2021) (Avro) (Yüzde)

	Ortalama Asgari Ücret (Avro)	Ortalama Emekli Aylığı (Avro)	Ortalama Emekli Aylığının Asgari Ücrete Oranı (Yüzde)
Litvanya	642	364	56,7
Slovakya	623	395	63,4
Slovenya	1.024	654	63,9
Türkiye	370	237	64,1
Bulgaristan	332	224	67,3
Hırvatistan	565	385	68,2
Sırbistan	366	259	70,8
Romanya	462	351	76,0
Letonya	500	386	77,2
Polonya	617	498	80,7
Estonya	584	487	83,4
İrlanda	1.724	1.490	86,4
Macaristan	459	427	92,9
Fransa	1.555	1.485	95,5
Almanya	1.594	1.552	97,4
Çekya	588	599	101,8
Malta	785	810	103,3
Belçika	1.626	1.717	105,6
Portekiz	776	884	114,0
Hollanda	1.693	2.003	118,3
Lüksemburg	2.202	2.734	124,1
İspanya	1.108	1.417	127,8
Yunanistan	758	1.026	135,3

Kaynak: Eurostat, Monthly minimum wages-bi annual data,

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_mw_cur/default/table?lang=en (Erişim: 12 Mart 2024).

Eurostat, Pensions,

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_pens_custom_10333516/default/table (Erişim: 12 Mart 2024). Eurostat, Pensions beneficiaries at 31st December,

[https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben\\$defaultview/default/table](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben$defaultview/default/table) (Erişim: 12 Mart 2024).

DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

Not: Ülkelere ait asgari ücret verileri 6 aylıktır, yıllık ortalama olarak alınmıştır. Bazı ülkelerde yasal asgari ücret sistemi olmadığı için karşılaştırmaya alınmamıştır. Danimarka, İtalya, Kıbrıs, Finlandiya, İsveç, İzlanda, Norveç ve İsviçre tabloda yer almamaktadır.

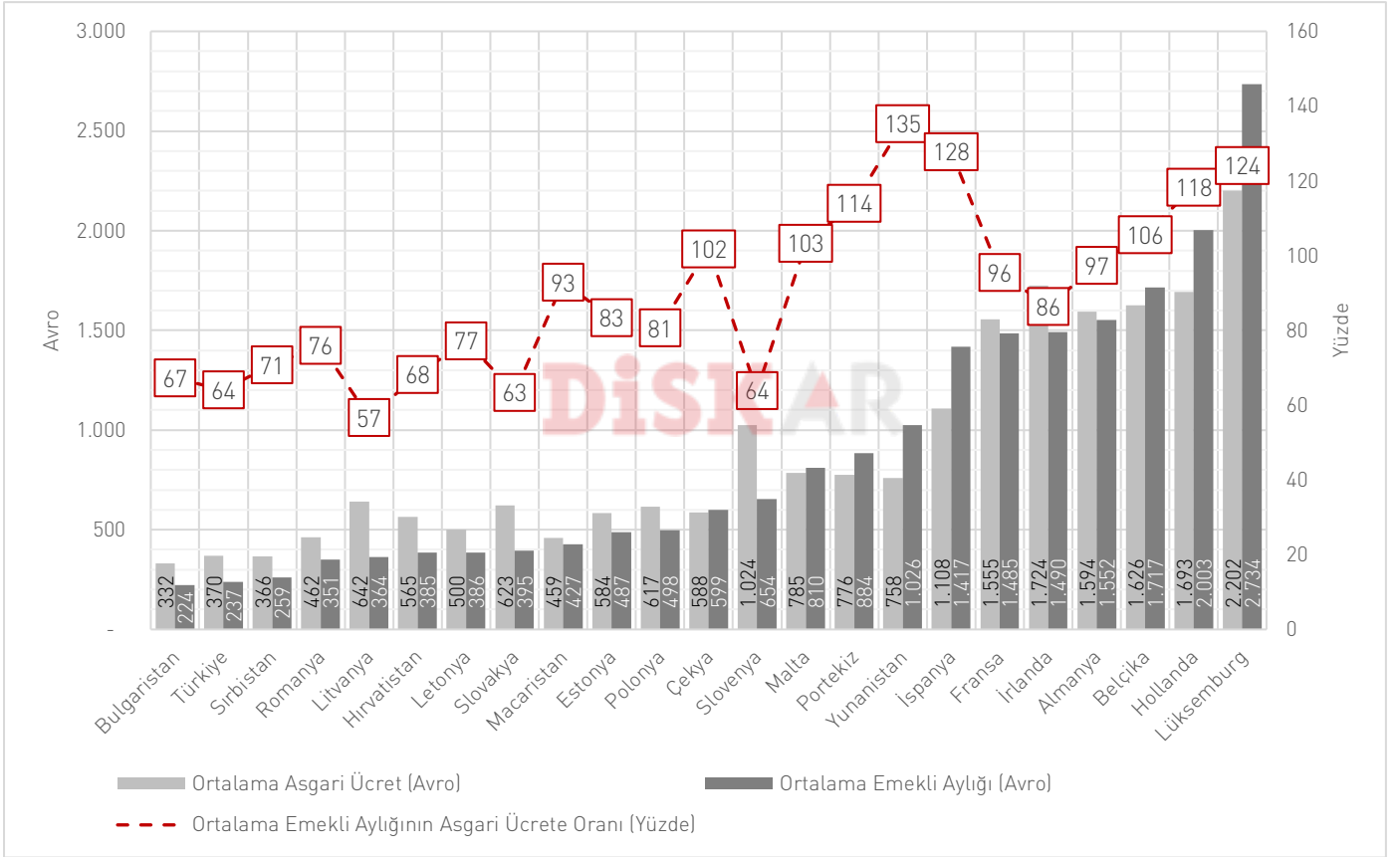
Türkiye, Avrupa ülkeleri içinde ortalama emekli ve hak sahibi aylığının ortalama asgari ücrete oranının en düşük olduğu ülkeler arasındadır. Türkiye asgari ücrete oranla en düşük emekli ve hak sahibi aylığına sahip dördüncü ülkedir. 2021'de Türkiye'de brüt asgari ücret 370 avro,

¹² DİSK-AR (2023), Asgari Ücret Araştırması 2024, 1 Aralık 2023, <https://arastirma.disk.org.tr/?p=10615> (Erişim: 13 Mart 2024).

ortalama emekli ve hak sahibi aylığı ise 237 avrodur. Böylece emekli ve hak sahibi aylığının asgari ücrete oranı yüzde 64,1 olmaktadır. Avrupa'da emekli ve hak sahibi aylığının asgari ücrete oranının Türkiye'den daha düşük olduğu üç ülkenin de hem emekli aylığı hem de asgari ücret düzeyi Türkiye'den yüksektir. Emekli ve hak sahibi aylığının asgari ücrete oranının en düşük olduğu ülke yüzde 56,7 ile Litvanya, ikinci ülke yüzde 63,4 ile Slovakya ve yüzde 63,9 ile Slovenya'dır (Tablo 6, Grafik 9).

Öte yandan kimi Avrupa ülkelerinde emekli ve hak sahibi aylığı asgari ücretin üzerindedir. Emekli ve hak sahibi aylığı asgari ücretin Yunanistan'da yüzde 35,3, İspanya'da yüzde 27,8, Lüksemburg'da yüzde 24,1, Hollanda'da yüzde 18,3, Portekiz'de yüzde 14, Belçika'da yüzde 5,6, Malta'da yüzde 3,3 ve Çekya'da yüzde 1,8 üzerindedir (Tablo 6, Grafik 9).

Grafik 9: Türkiye'de ve Avrupa'da Ortalama Emekli ve Hak Sahibi Aylığı ve Ortalama Asgari Ücret (2021) (Avro) (Yüzde)

Kaynak: Tablo 6'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de Emekli Aylıkları Dibe Vurdu

Avrupa ve Türkiye'de ortalama emekli aylıklarının ardından Türkiye'de emekli aylıklarının durumuna daha detaylı bakmakta yarar var. Türkiye'de emekli aylıkları 2008'de yapılan yasal düzenlemeler nedeniyle (buna ilişkin ayrıntılar raporun ilerleyen bölümlerinde yer alıyor) ciddi biçimde geriledi. Bu başlık altında Türkiye'de emekli aylıklarının seyrini ve güncel durumunu ele alacağız.

Türkiye'de emeklilerin ve hak sahiplerinin aylıklarına ve gelirlerine ilişkin sağlıklı veriler bulunmuyor. SGK en düşük ve en yüksek emekli aylığına ilişkin veriler yayımlansa da bu veriler gerçeği yansıtmaktan oldukça uzak ve metodolojisi belirsizdir. Örneğin, SGK'nin Aralık 2023 mali istatistiklerinde, 2023'ün ikinci yarısı için 4/a kapsamında en düşük emekli aylığı 7.323 TL, en yüksek emekli aylığı ise 14.035 TL olarak bildirilmektedir. Ancak bu veriler gerçeği yansıtmamaktadır. En düşük emekli aylığı ve geliri çok daha düşük seviyelere inebilirken, en yüksek emekli aylığı ise açıklanandan çok daha yüksek olabilmektedir. Bu nedenle SGK tarafından yayımlanan mali istatistiklerde bulunan emekli ve hak sahiplerine yapılan ödeme miktarını toplam emekli ve hak sahibi sayısına bölerek ortalama emekli aylığını hesaplamamızın daha sağlıklı olacağını düşünüyoruz.

Öte yandan emekli aylığı bağlama ve hesaplama koşullarının sık sık değiştirilmesi sonucunda benzer koşullarda çalışan ve prim ödeyen ancak farklı dönemlerde emekli olan sigortalıların aylıkları arasında ciddi dengesizlikler ortaya çıkmıştır. Çalışma süresi, prim gün sayısı aynı olan milyonlarca emekli, emekli oldukları dönemde uygulanan sistemden dolayı daha düşük emekli aylığı almaktadır.

Bilindiği gibi Türkiye'de asgari ücretteki artış, emekli aylığı seviyelerine aynı oranda yansımamaktadır. Asgari Ücret Tespit Yönetmeliği, asgari ücreti "işçilere normal bir çalışma günü karşılığı ödenen işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücret" olarak tanımlamıştır. Bu tanım, asgari ücret altında alınan her ücret için kişinin temel ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılamasının mümkün olmadığını göstermektedir. Ancak asgari emekli aylıkları için böyle bir kriter söz konusu değildir. 2008'de yapılan değişiklikle emekli aylığı alt sınırı (asgari emekli aylığı) asgari ücretin yüzde 35-40'ına kadar düşürülmüştür. Oysa emekli ve hak sahibi aylıklarının asgari ücretin altında olmaması gerekir.

2023 itibarıyla 16 milyonu aşkın emekli ve hak sahibinin yıl bazında ortalama emekli aylığı 7.300 TL civarındadır. 4-a işçi emeklisinin ortalama aylıkları ise 7.066 TL'ye kadar düşmektedir. Nisan 2023 ile Aralık 2023 arasında en düşük emekli aylığının 7.500 TL'ye tamamlandığı düşünülecek olursa ortalama emekli aylığının 7.300 TL olması oldukça manidardır. Bunun temel nedeni dul ve yetim aylıklarının düşüklüğüdür. Dahası ortalama emekli aylığının 7.300 TL olduğu düşünülecek olursa en düşük emekli aylığının bunun daha da altında olması kaçınılmazdır.

Türkiye'de ortalama emekli aylıklarının asgari ücrete oranı geriliyor. 2023 itibarıyla 4-a kapsamında yaklaşık 11 milyon işçi emeklisi asgari ücretin yüzde 71'i düzeyinde aylık ve gelir elde etmektedir.

4-a kapsamında yaklaşık 11 milyon işçi emeklisinin ortalama aylık ve geliri asgari ücretin yüzde 71'i düzeyindedir.

Tablo 7: Ortalama Emekli Aylıkları ve Asgari Ücret (2002-2023) (Bin TL) (TL) (Yüzde)

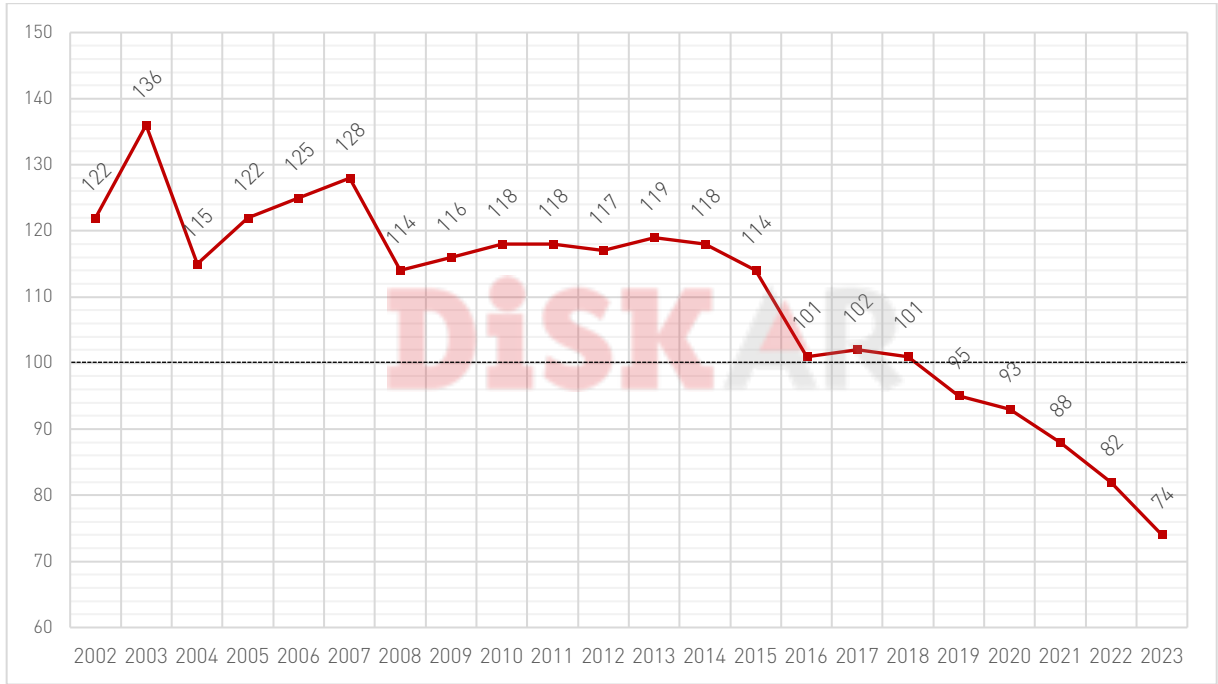
Yıl	Toplam Emekli Sayısı (A)	Ödenen Toplam Emekli Aylığı (Bin TL) (B)	Ortalama Emekli Aylığı (B/A)	4-a Emekli Sayısı (C)	Ödenen 4-a Toplam Emekli Aylığı Tutarı (Bin TL) (D)	Ortalama 4-a Emekli Aylığı (D/C)	Ortalama Net Asgari Ücret (TL)	Ortalama Emekli Aylığı/AÜ (Yüzde)	Ortalama 2002:100	İşçi Emekli Aylığı/AÜ (Yüzde)	4-a 2002:100
2002	6.550.184	16.687.400	212	3.747.573	8.953.900	199	174	122	100	114	100
2003	6.848.022	25.174.200	306	3.935.523	13.676.400	290	226	136	111	128	112
2004	7.174.632	30.660.700	356	4.120.866	16.555.700	335	311	115	94	108	94
2005	7.504.453	38.537.100	428	4.308.186	21.944.000	424	350	122	100	121	106
2006	7.913.724	45.075.855	475	4.510.701	24.978.000	461	380	125	102	121	106
2007	8.279.444	52.311.728	527	4.763.434	29.410.421	515	411	128	105	125	109
2008	8.746.703	59.136.539	563	5.024.696	33.507.897	556	492	114	94	113	99
2009	9.173.780	68.603.972	623	5.290.270	38.800.036	611	537	116	95	114	99
2010	9.518.704	78.957.499	691	5.535.411	45.455.425	684	588	118	96	116	102
2011	10.015.071	91.615.378	762	5.777.300	53.380.121	770	644	118	97	119	104
2012	10.382.732	105.293.799	845	6.026.431	61.536.617	851	720	117	96	118	103
2013	10.595.966	119.161.662	937	6.260.232	71.427.291	951	788	119	97	121	105
2014	10.921.001	134.391.514	1.025	6.509.713	80.386.245	1.029	869	118	97	118	103
2015	11.384.263	151.990.402	1.113	6.839.981	91.265.232	1.112	975	114	93	114	100
2016	11.755.365	185.157.568	1.313	7.144.301	111.384.685	1.299	1.301	101	83	100	87
2017	12.154.140	209.545.653	1.437	7.434.132	126.813.696	1.422	1.404	102	84	101	88
2018	12.613.151	245.105.705	1.619	7.736.004	149.006.657	1.605	1.603	101	83	100	87
2019	12.977.719	298.614.722	1.917	8.025.769	182.149.392	1.891	2.021	95	78	94	82
2020	13.264.220	343.045.567	2.155	8.265.828	210.558.982	2.123	2.325	93	76	91	80
2021	13.644.030	406.024.423	2.480	8.547.805	250.762.618	2.445	2.826	88	72	87	76
2022	13.933.020	668.794.524	4.000	8.814.482	411.297.441	3.888	4.877	82	67	80	70
2023	16.030.256	1.408.623.532	7.323	10.685.554	905.988.282	7.066	9.955	74	61	71	62

Kaynak: SGK Yıllık ve Aylık Sigortalı İstatistikleri ile Mali İstatistikler. ÇSGB, Asgari Ücret verileri. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır. Aylıklar ve asgari ücret yıl ortalamasıdır.

2002'de ortalama emekli aylıkları asgari ücretin yüzde 22 ve 2003'te yüzde 36 üzerindediydi. Emekli aylıkları asgari ücret karşısında giderek düşmeye başladı ve 2018 yılında uygulanmaya başlayan başkanlık rejiminin ardından asgari ücretin altına geriledi. 2023 yılında ortalama emekli aylığı asgari ücretin yüzde 26 altına indi (Tablo 7, Grafik 10). Bir diğer ifadeyle emekli aylıklarındaki artış asgari ücretteki artışın çok gerisinde kaldı. Bunun anlamı asgari ücret artışı nedeniyle daha fazla prim geliri elde eden SGK'nin emeklilere daha az aylık ödemesidir (Bu konu aşağıda kaynak meselesinde ele alınmaktadır).

2002'de ortalama emekli aylıkları asgari ücretin yüzde 22 üzerindediyken 2023'ye yüzde 26 altına düştü.

Grafik 10: Türkiye'de Ortalama Emekli Aylığının Asgari Ücrete Oranı (2002-2023) (Yüzde)

Kaynak: Tablo 7'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

2002'de ortalama asgari ücret 174 TL ve ortalama emekli aylığı 212 TL idi. 2023'te yıllık ortalama asgari ücret 9.955 TL ve ortalama emekli aylığı 7.066 TL oldu. 2002-2023 arasında asgari ücret yüzde 3.960 artarken ortalama emekli aylığı 3.233 arttı. Emekli aylıkları asgari ücret kadar artırılmadığı için ortalama emekli aylığı, asgari ücretin altına düştü.

Emekli Aylıklarının Milli Gelire Oranı

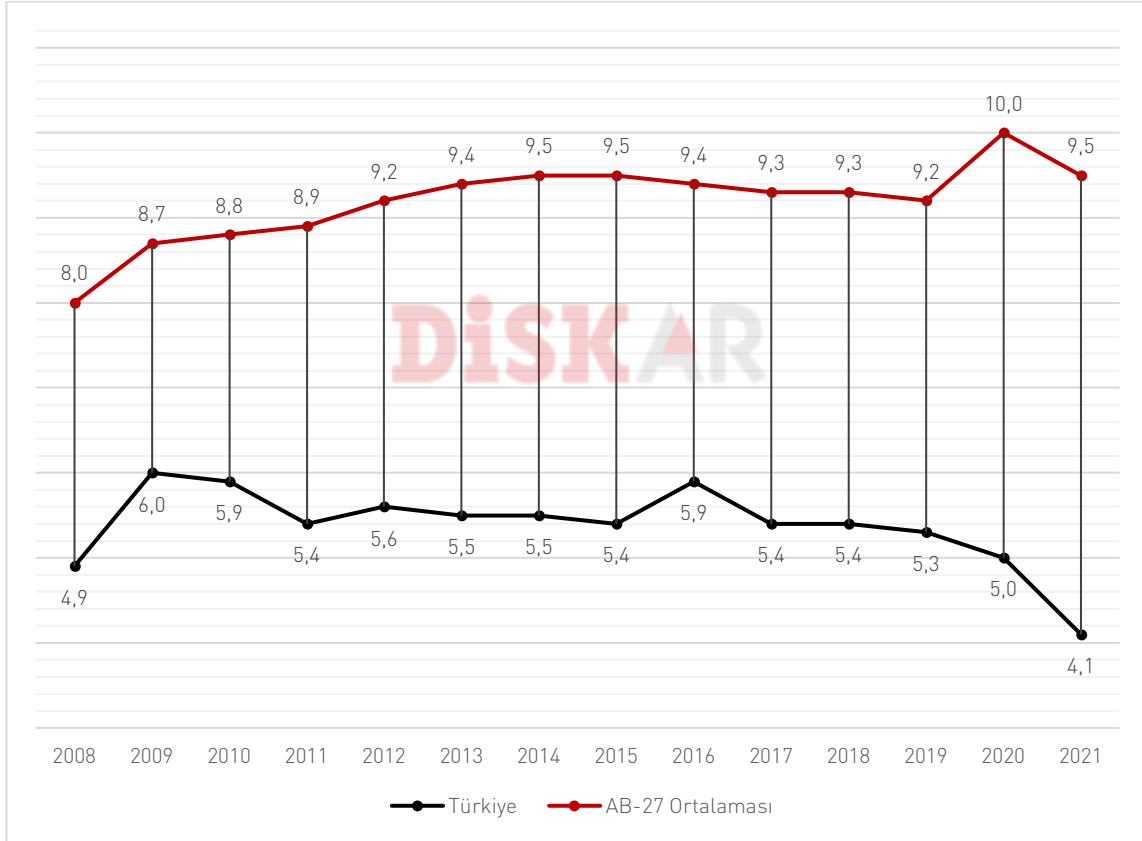
Türkiye'de Emekli ve Hak Sahibi Aylığı Ödemelerinin GSYH'ye Oranı AB Ortalamasının Yarısıdır

Emeklilere ve hak sahiplerine yapılan ödemelerin ülkelerin GSYH'sine (ekonomik büyüklüğüne) oranı emeklilerin ülke büyümesinden ne kadar pay alabildiğini göstermesi bakımından önemlidir. AB üyesi 27 ülke ortalaması ve Türkiye'nin emekli aylığı ödemelerinin GSYH'ye oranı 2008'den bu yana açılma eğilimini sürdürüyor.

Emekli aylığı ve hak sahiplerine yapılan ödemelerin GSYH'ye oranı AB-27 ortalamasında yüzde 9,5 iken Türkiye'de yüzde 4,1'dir.

2008 yılında Türkiye'de emekli ve hak sahibi aylıklarının GSYH'ye oranı yüzde 4,9 iken AB-27 ortalamasında yüzde 8'di, aradaki puan farkı 3,1'di. 2021 yılında Türkiye'de emekli ve hak sahibi aylıklarının GSYH'ye oranı yüzde 4,1'e gerilerken AB-27 ortalamasında yüzde 9,5'e yükseldi. Böylece aradaki fark 5,4 puan oldu (Grafik 11). 2008-2021 arasında AB-27 ortalamasında GSYH'den emeklilerin ve hak sahiplerini aldığı pay 1,5 puan yükselirken Türkiye'de 0,8 puan azaldı. Türkiye'de emekliler ve hak sahipleri GSYH büyümesinden payını alamadı.

Grafik 11: AB Üyesi 27 Ülke Ortalamasında ve Türkiye'de Emekli ve Hak Sahibi Aylığı Ödemelerinin GSYH'ye Oranı (Yüzde)

Kaynak: Eurostat, Pensions, Percentage of gross domestic product (GDP), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_pens_custom_10333516/default/table (Erişim: 12 Mart 2024). DİSK-AR tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye'de Ortalama Emekli Aylıklarının Kişi Başına Milli Gelire Oranı Geriliyor

Ülke büyüme oranlarının emekli aylıklarına yansımaları, emeklilerin milli gelirden aldığı payın korunması ve emeklilerin refahı için oldukça önemlidir. Türkiye'de emekli aylıkları artışında sadece TÜFE artış oranlarının esas alınması ve kişi başına GSYH artış oranından daha az artırılması emekli aylıklarının erimesine ve emeklilerin görece olarak yoksullaşmasına yol açıyor.

2002'de ortalama emekli aylığının kişi başına GSYH'ye oranı yüzde 46,4 iken 2024'te bu oran yüzde 27,7'ye geriledi.

Tablo 8: Ortalama Emekli Aylıklarının Kişi Başına Milli Gelire Oranı (2002-2024) (TL) (Yüzde)

Yıl	Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (TL/Ay)	Ortalama Emekli Aylığı (TL)	Ortalama Emekli Aylığının KB GSYH'ye Oranı (Yüzde)
2002	457	212	46,4
2003	589	306	51,9
2004	719	356	49,5
2005	828	428	51,7
2006	957	475	49,6
2007	1.054	527	50,0
2008	1.176	563	47,9
2009	1.164	623	53,5
2010	1.330	691	51,9
2011	1.577	762	48,3
2012	1.753	845	48,2
2013	1.996	937	47,0
2014	2.219	1.025	46,2
2015	2.505	1.113	44,4
2016	2.761	1.313	47,6
2017	3.252	1.437	44,2
2018	3.850	1.619	42,1
2019	4.357	1.917	44,0
2020	5.045	2.155	42,7
2021	7.186	2.480	34,5
2022	14.721	4.000	27,2
2023	25.663	7.323	28,5
2024 (*)	39.478	10.948	27,7

Kaynak: TÜİK, Dönemsel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla verileri, TÜİK, Yıllara Göre Nüfus verileri, SGK Mali İstatistikleri, SBB 2024 Yıllık Program. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

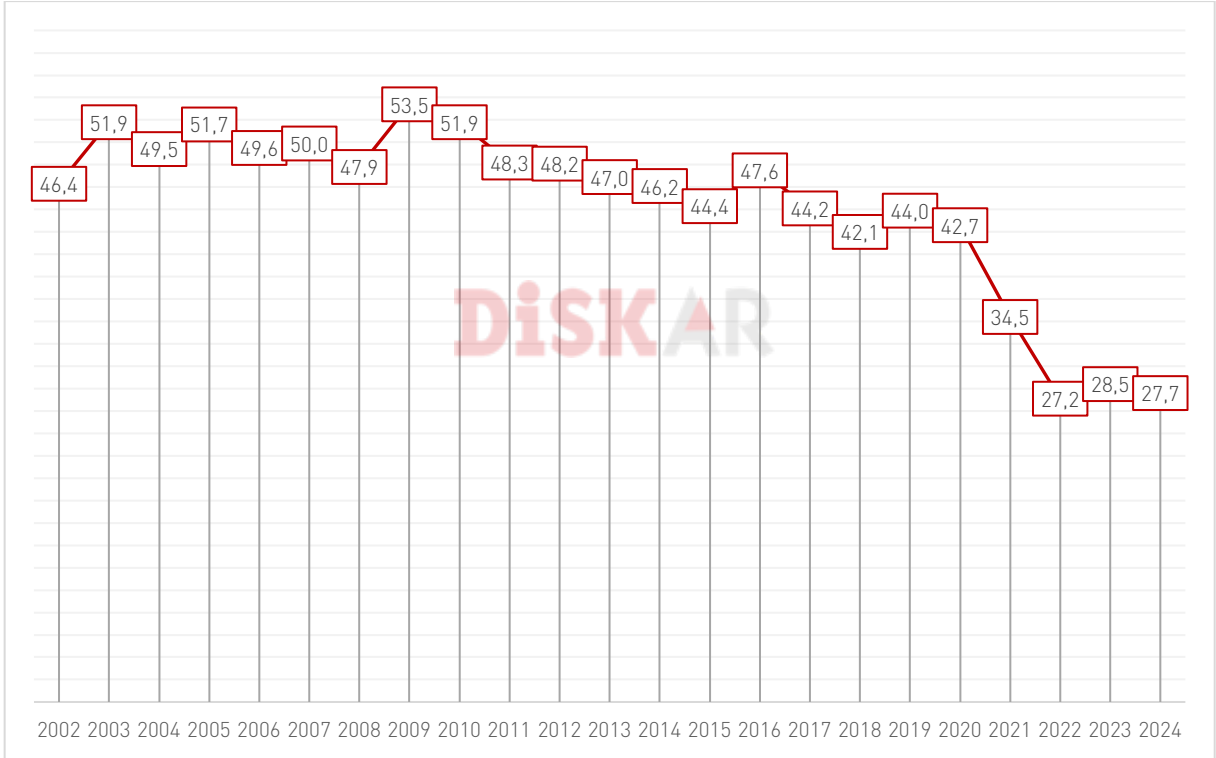
(*) 2024 yılı KB GSYH 2024 Yıllık programdaki cari fiyatlarla GSYH verisinin Yıllık Programdaki yıl ortası nüfusa bölünmesiyle elde edildi. 2024 ortalama emekli aylığı 2023 yılı ortalama emekli aylığının Ocak 2024'te yapılan yüzde 49,5 artırılmasıyla hesaplandı. Yıllık KB GSYH verileri 12'ye bölünüp aylık olarak hesaplanmıştır.

2002 ve 2023 yılları arasında ortalama emekli aylığının asgari ücrete oranı yüzde 53,5'e kadar çıktı. Ortalama emekli aylığının GSYH'ye oranında 2020 yılından sonra ciddi bir düşüş yaşandı. 2002 yılında ortalama emekli aylığı 212 TL iken kişi başına GSYH yıllık 5.486 TL ve aylık 457

TL'ydi. Böylece ortalama emekli aylığının asgari ücrete oranı yüzde 46,4'tü (Grafik 12, Tablo 8). 2024 yılında ise ortalama emekli aylığı 10.948 TL iken kişi başına GSYH aylık 39.478 TL oldu. Böylece 2024 yılında ortalama emekli aylığının kişi başına GSYH'ye oranı yüzde 27,7'ye düştü. AKP iktidarı altında geçen 2002-2024 arasındaki 22 yılda ortalama emekli aylığının kişi başına GSYH'ye oranı 18,7 puan azaldı.

2002-2024 arasındaki 22 yılda ortalama emekli aylığının kişi başına GSYH'ye oranı 18,7 puan azaldı.

Grafik 12: Ortalama Emekli Aylıklarının Kişi Başına Milli Gelire Oranı (2002-2024) (Yüzde)

Kaynak: Tablo 8'den hazırlanmıştır. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

Çalışan Emekliler Artıyor

Türkiye'de Düşük Emekli Aylıkları Sebebiyle Çalışan Emeklilerin Sayısı Arttı

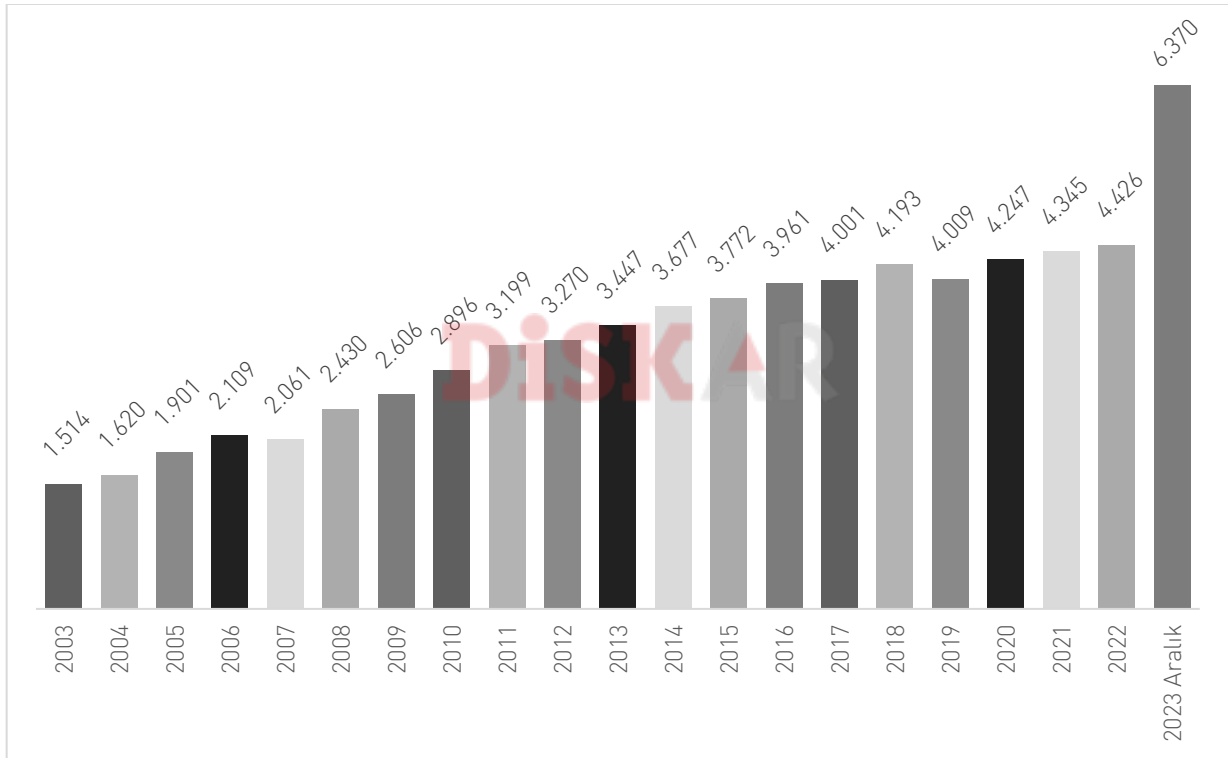
Emekliler arasında çalışma giderek yaygınlaşmaktadır. Uzun yıllar çalışan işçilerin emekliliklerinde de çalışmak zorunda kalması emekli aylık ve gelirlerinin düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. 2008'de yapılan sosyal güvenlik düzenlemeleri sonucunda emekli aylık ve gelirlerinin giderek düşmesi emeklileri giderek daha fazla çalışmaya yönlendiriyor.

SGK'nin Aralık 2023 verilerine göre, Türkiye'de toplam 11 milyon 509 bin kişi emekli aylığı almaktadır. Ayrıca TÜİK'in 2023 4. çeyrek verilerine göre toplam 5 milyon 139 bin kişi, emekli olduğu için işgücüne katılmıyor. Geriye kalan 6 milyon 370 bin emekli ise ya bir işte çalışıyor ya da iş arıyor (Tablo 9).

2002 yılında 4,3 milyon emeklinin 1,6 milyonu (yüzde 36,6'sı) işgücü piyasasında iken, 2023 Aralık ayı itibarıyla 11 milyon 509 bin emeklinin 6 milyon 370 bini işgücü piyasasındadır. Çalışan veya iş arayan emeklilerin oranı yüzde 55,3'e yükselmiştir.

2002 yılında yüzde 36,6 olan çalışan veya iş arayan emeklilerin oranı Aralık 2023'te yüzde 55,3'e yükselmiştir.

Grafik 13: Yıllara Göre Çalışan ve İş Arayan Emekli Sayısı (2003-2023) (Bin)

Kaynak: Tablo 9'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından bu yana çalışan veya iş arayan emeklilerin sayısı 1,5 milyondan 6,4 milyona yükselmiştir (Grafik 13). Emeklilerin çalışmasının temel nedeni adaletsiz emeklilik sistemi ve emekli aylıklarının yetersiz olmasıdır.

Öte yandan emekliler çalışma hayatında diğer çalışanlara göre daha dezavantajlı durumdadır. Emekliler sosyal güvenlik hakkına sahip olmaları nedeniyle kayıt dışı çalışmaya zorlanmakta ve bu durumu daha kolay kabul etmektedir.

Tablo 9: Yıllara Göre Çalışan ve İş Arayan Emekli Sayısı (2002-2023) (Bin) (Yüzde)

Yıl	Yaşlılık Aylığı Alanlar (Bin)	Emekli Olduğu İçin İşgücüne Katılmayanlar (Bin)	Emekli Çalışanlar ve İş Arayanlar (Bin)	Oran (Yüzde)
2002	4.281	2.713	1.568	36,6
2003	4.496	2.982	1.514	33,7
2004	4.744	3.124	1.620	34,1
2005	5.013	3.112	1.901	37,9
2006	5.347	3.238	2.109	39,4
2007	5.581	3.520	2.061	36,9
2008	5.918	3.488	2.430	41,1
2009	6.228	3.622	2.606	41,8
2010	6.473	3.577	2.896	44,7
2011	6.816	3.617	3.199	46,9
2012	7.065	3.795	3.270	46,3
2013	7.284	3.837	3.447	47,3
2014	7.504	3.827	3.677	49,0
2015	7.854	4.082	3.772	48,0
2016	8.121	4.160	3.961	48,8
2017	8.402	4.401	4.001	47,6
2018	8.729	4.536	4.193	48,0
2019	8.968	4.959	4.009	44,7
2020	9.133	4.886	4.247	46,5
2021	9.340	4.995	4.345	46,5
2022	9.499	5.073	4.426	46,6
2023 (*)	11.509	5.139	6.370	55,3

Kaynak: SGK Yıllık ve Aylık Sigortalı İstatistikleri, TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2023 4. Çeyrek. Emekli olduğu için işgücüne katılmayanlara ilişkin veri TÜİK Merkezi Dağıtım Sisteminden (Biruni) çekilmiştir. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

(*) 2023 yılı yaşlılık aylığı alanların sayısı Aralık 2023, emekli çalışan ve iş arayan sayısı ise 2023 4. çeyrek dönemlerine aittir.

Emekliler için “Kaynak Sorunu” Yok!

Emekli aylıklarının asgari ücret ve kişi başına milli gelirden az artırılması sebebiyle emekli aylıklarında ciddi gerilemeler yaşandı. Emeklilerin sefalet gelirine mahkûm edilmesi nedeniyle emeklilere zam talebi sık sık gündeme geliyor. Emekli aylıklarında artış talebi gündeme geldiğinde “kaynak yok” ve “emekli sayısı fazla” iddiaları ileri sürülüyor. Oysa emekli aylıklarının artışına ilişkin “kaynak yok” ve “emekli sayısı fazla” söylemleri gerçeği yansıtmıyor.

SGK'nin Gelir ve Gideri

SGK mali istatistiklerinde yer alan SGK prim gelirlerinin emekli aylıklarını ve sağlık ödemelerini karşılama oranı SGK'nin mali durumunu yansıtıyor. Verilere göre SGK'nin geliri artıyor. 2002 yılında SGK'nin prim geliri 14,8 milyar TL, emekli aylığı ve sağlık ödemeleri 24,3 milyar TL'ydi. Prim gelirlerinin emekli aylıklarını ve sağlık ödemelerini karşılama oranı yüzde 61'di (Tablo 10). 2023 yılında ise SGK'nin prim gelirleri 1,5 trilyon TL, emekli aylığı ve sağlık ödemeleri ise yaklaşık 2 trilyon TL oldu. 2023 yılında prim gelirlerinin emekli aylıklarını ve sağlık ödemelerini karşılama oranı yüzde 76,4'e yükseldi. Böylece 2002 yılında bu yana prim gelirlerinin emekli aylıklarını ve sağlık ödemelerini karşılama oranı en yüksek düzeyine ulaştı.

Tablo 10: SGK Prim Gelirlerinin Emekli Aylıklarını ve Sağlık Ödemelerini Karşılama Oranı (2002-2023) (Bin TL) (Yüzde)

Yıl	Prim Gelirlerinin Emekli Aylıklarını ve Sağlık Ödemelerini Karşılama Oranı (Yüzde)	Toplam Prim Geliri (Bin TL)	Emekli Aylığı ve Sağlık Ödemeleri (Bin TL)
2002	61,0	14.821.913	24.316.427
2003	59,0	21.178.426	35.870.656
2004	62,5	27.423.790	43.849.308
2005	59,2	30.882.405	52.181.145
2006	66,3	41.619.875	62.767.105
2007	60,9	44.051.735	72.356.990
2008	64,5	54.546.453	84.540.045
2009	56,0	54.579.182	97.467.241
2010	60,0	66.912.858	111.513.855
2011	69,9	89.560.568	128.157.359
2012	66,5	99.359.243	149.444.393
2013	70,2	118.728.578	169.099.269
2014	71,6	135.238.559	188.994.052
2015	75,4	159.480.052	211.401.345
2016	72,8	184.445.994	253.205.938
2017	72,4	208.064.459	287.232.470
2018	75,9	255.619.125	336.671.512
2019	71,8	293.828.025	409.363.953
2020	67,5	323.181.066	478.719.349
2021	75,5	440.130.381	583.232.010
2022	76,1	724.107.544	952.018.681
2023	76,4	1.497.925.469	1.961.766.884

Kaynak: SGK Mali İstatistikler, Aralık 2023. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

Prim gelirlerinin emekli aylıklarını ve sağlık ödemelerini karşılama oranı 2002'de yüzde 61 iken 2023'te yüzde 76,4'e yükseldi.

Aktif/pasif sigortalı oranı düştükçe SGK'nin gelirlerinin azalması, yükseldikçe artması beklenir. Araştırmanın ilk bölümünde de belirtildiği gibi Türkiye'de aktif/pasif sigortalı oranı gerilemektedir. Aktif/pasif sigortalı oranının düşmesine rağmen SGK'nin gelirlerinin

artmasının sebebi emekli aylıklarının düşük tutulmasıdır. Prim gelirleri 2002 yılından bu yana 101,1 kat artarken emekli aylığı ve sağlık ödemeleri 80,7 kat arttı. Böylece SGK'nin gelirleri artarken giderleri azaldı ve mali durumu iyileşti. Kuşkusuz bu "iyileşme" emeklilerin yoksullaşması pahasına gerçekleşti.

Bütçede Emeklilerin Payı Düşüyor

Emekli ve hak sahibi aylıklarına yapılan ödemelerde prim gelirlerinden oluşan SGK'nin kendi gelirlerinin yanında Hazine katkısı da kullanılıyor. 2008 yılından beri devlet SGK'ye düzenli Hazine desteği yanında çeşitli bütçe transfer yapıyor. Bütçe transferleri ek ödemeler, faturalı ödemeler, devlet katkısı, ödeme gücü olmayanların GSS primi ve teşvikler ile varsa kurum açığı karşılığında oluşuyor.

2008-2024 arasında SGK'ye yapılan bütçe transferlerinin GSYH'ye oranı 0,5 puan, bütçeye oranı 5,2 puan azaldı.

Tablo 11: SGK'ye Yapılan Bütçe Transferlerinin GSYH'ye ve Bütçeye Oranı (2008-2024) (Bin TL) (Yüzde)

	SGK'ye Yapılan Bütçe Transferleri (**) (Bin TL)	Bütçe Transferlerinin GSYH'ye Oranı (Yüzde)	Merkezi İdare Bütçe Gerçekleşmesi (Bin TL)	Bütçeye Oran (Yüzde)
2008	35.016.403	3,5	227.031.000	15,4
2009	52.599.691	5,2	268.219.000	19,6
2010	55.244.258	4,7	294.359.000	18,8
2011	52.772.218	3,8	314.607.000	16,8
2012	58.728.293	3,7	361.887.000	16,2
2013	71.263.763	3,9	408.225.000	17,5
2014	77.335.890	3,8	448.752.000	17,2
2015	79.038.817	3,4	506.305.000	15,6
2016	108.073.487	4,1	584.071.000	18,5
2017	128.182.906	4,1	678.269.000	18,9
2018	150.530.375	4,0	830.809.000	18,1
2019	196.797.506	4,6	1.000.027.000	19,7
2020	248.846.194	4,9	1.203.737.000	20,7
2021	252.083.979	3,5	1.603.545.000	15,7
2022	389.030.604	2,6	2.942.748.000	13,2
2023	849.844.962	3,2	5.293.306.353	15,9
2024 (*)	1.237.000.000	3,0	12.131.477.944	10,2

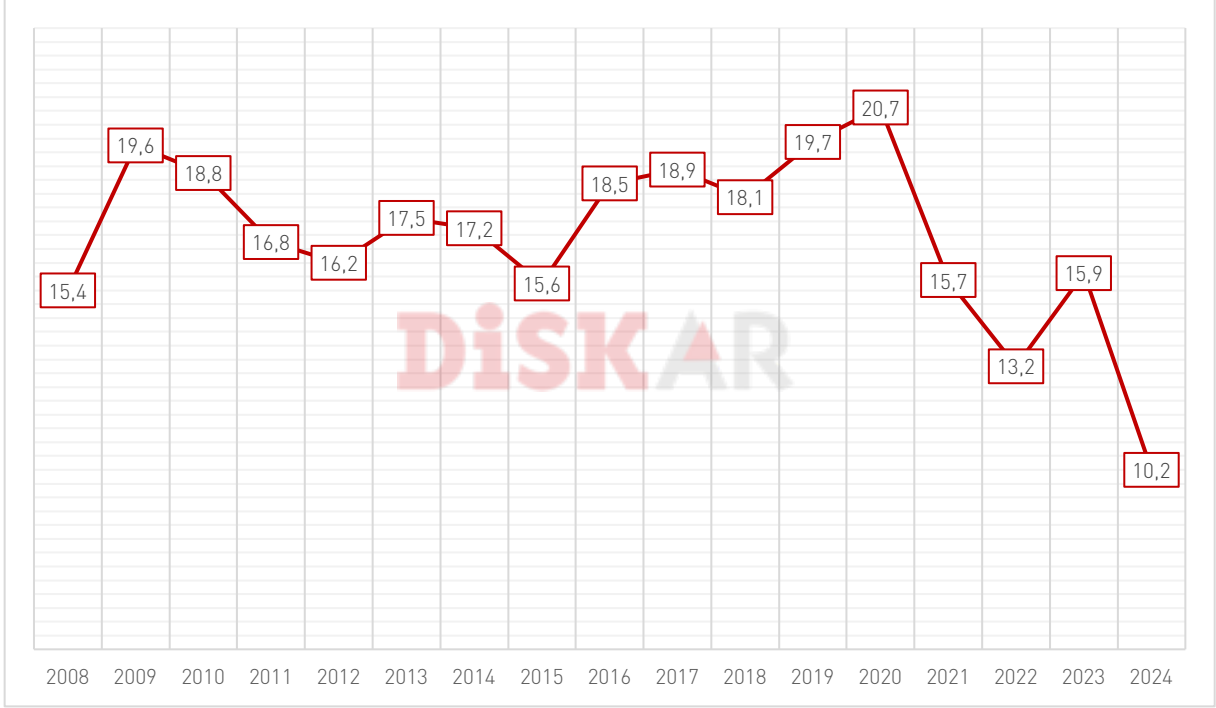
Kaynak: SBB, 2024 Yılı Merkezi Bütçe Kanunu, 2024-2026 Dönemi Merkezi Yönetim Bütçe Ödeneklerinin Programlara Göre Dağılımı. SBB, 2024 Yıllık Program. SGK, Mali İstatistikler, Aralık 2023. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

(*) 2024 yılı planlanan Bütçe hedefini yansıtmaktadır. GSYH'ye oranı Yıllık Program'da yer alan tahmini GSYH verisiyle hesaplanmıştır.

(**) Mevzuata göre 2008 yılından bu yana "Devlet, Kurumun ay itibarıyla tahsil ettiği malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile genel sağlık sigortası priminin dörtte biri oranında Kuruma katkı yapar". Devlet katkısı prim gelirleri hariçtir.

SGK'ye yapılan bütçe transfer miktarının hem GSYH'ye oranı hem de bütçeye oranı geriliyor. Böylece emeklilere GSYH'den ve bütçeden verilen pay azalıyor. 2008 yılında SGK'ye yapılan bütçe transferlerinin GSYH'ye oranı yüzde 3,5 ve bütçeye oranı ise yüzde 15,4'tü. SGK'ye yapılan bütçe transferlerinin bütçeye oranı 2008'den bu yana yüzde 15-19 bandında seyretti, 2020'de yüzde 20,7 olarak gerçekleşti. 2024 Bütçe verilerine göre ise 2024 yılında SGK'ye yapılacak bütçe transferlerinin GSYH'nin yüzde 3'ü ve bütçenin yüzde 10,2'si düzeyinde olması öngörülüyor (Tablo 11, Grafik 14). Emeklilere bütçeden ve GSYH artışından yeterince pay verilmiyor. Oysa geçmişte olduğu gibi bütçeden SGK'ye daha fazla kaynak aktarılsaydı emekli aylıklarında artış yapmak mümkün olurdu.

Grafik 14: SGK'ye Yapılan Bütçe Transferlerinin Bütçeye Oranı (2008-2024) (Yüzde)

Kaynak: Tablo 11'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Emekliler AKP Döneminde Neler Kaybetti?

Türkiye'de emeklilerin bugün yaşadığı sorunların büyük bölümü 2008 yılında yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (SSGSS) Kanunu'ndan kaynaklanıyor. 5510 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikler emekli aylıklarının ciddi biçimde düşmesine yol açtı. Bu nedenle son olarak 5510 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikleri ele almak istiyoruz.

Emekli Aylıkları Neden Düşüyor?

5510 sayılı SSGSS Kanunu ile emekli aylıklarının sistemli bir biçimde düşürülmesi süreci başlamıştır. SSGSS'nin aylık bağlama oranı, güncelleme katsayısı, aylıkların alt sınırı ve aylıkların artırılmasına ilişkin hükümleri emekliler için ciddi mağduriyetler yaratmaktadır.

Bilindiği gibi emekli aylıklarının bağlanması sırasında yapılan hesaplamada dört unsur büyük önem taşımaktadır:

- 1-Güncelleme katsayısı,
- 2-Aylık bağlama oranı,
- 3-Aylıkların alt sınırı,
- 4-Aylıkların artırılma yöntemi.

Emekli aylıkları şu formülle saptanmaktadır:
Emekli aylığı=Güncellenmiş ortalama aylık kazanç x
aylık bağlama oranı (ABO)

Emekli aylığı, güncelleme katsayısı kullanılarak hesaplanan aylık ortalama kazanç ile aylık bağlama oranının çarpımı sonucu bulunur. Alt sınır ve aylıkların artırılma biçimi ise aylıklar açısından önem taşıyan diğer iki unsurdur. 5510 sayılı Yasa bu dört konuda ciddi hak kayıpları ve geriye gidişler yaratmıştır.

▪ Güncelleme Katsayısı Düşürüldü

Güncelleme katsayısı sigortalının geçmişteki prime esas kazancının veya ödediği primlerin bugünkü değerini bulmak için yaşamsal önemdedir. Güncelleme katsayısı aylık ortalama kazancın bulunması için kullanılan bir değişkendir. Geçmişteki prime esas kazançların bugünkü değerine ulaşması için geçmiş prime esas kazançların TÜFE oranında artırılarak bugüne taşınması gerekir. Ancak bu yetmez ve yanıltıcı sonuçlar verir.

Eğer dönem boyunca ekonomide meydana gelen büyüme (gayri safi yurt içi hasıla artışı) dikkate alınmazsa gerçek anlamda bir güncelleme yapılmamış olur. Sigortalının kazançlarına refah payı (büyüme payı) eklenmemiş ve bu yüzden kazanç ve primler gerçek değerleriyle güncellenmemiş olur. Bu yüzden güncelleme yapılırken hem enflasyonun hem de büyümenin dikkate alınması gerekir.

5510 sayılı Yasa'ya göre güncelleme katsayısı TÜFE ile büyümenin yüzde 30'unun toplamından oluşmaktadır. Daha önce büyümenin yüzde 100'ü hesaba katılırken artık yüzde 30'u hesaba katılmaktadır.

2000-2008 arasında çalışılan sürelerle ilişkin güncelleme yapılırken Tüketici Fiyatları Endeksi'nde (TÜFE) meydana gelen artış ve büyüme oranının (sabit fiyatlarla gayri safi yurt içi hasıla) yüzde 100'ü hesaba katılıyordu. Böylece büyümenin tamamı güncelleme katsayısına yansıtılmış oluyordu.

5510 sayılı Yasa ile güncelleme katsayısında GSYH artışının etkisi yüzde 100'den yüzde 30'a düşürüldü. Güncelleme katsayısı halen TÜFE ile büyüme oranının yüzde 30'unun toplamından elde edilmektedir. Büyüme oranının yüzde 70'i güncelleme katsayısında artık dikkate alınmamaktadır.

Güncelleme Katsayısının Önemi

Güncelleme katsayısında büyümenin yüzde 100'ü yerine yüzde 30'unun dikkate alınması emekli aylıklarında ciddi bir kayba yol açtı. Örneğin 2008-2023 arası Türkiye'nin toplam büyümesi yüzde 109,5 olarak gerçekleşti. Eğer TÜFE ve büyümenin yüzde 100'ü dikkate alınarak prime esas kazançlar güncellenseydi 2008 yılında brüt ortalama 623 TL asgari ücret üzerinden prim kesilen bir sigortalının güncellenmiş prime esas kazancı 2023 yılı sonunda 15 bin 727 TL olacaktı. Ancak büyüme oranının yüzde 30'unun hesaba katılması nedeniyle 2008'deki asgari ücret tutarındaki prime esas kazancın bugünkü değeri (güncellenmiş hali) 9 bin 802 TL'de kaldı.

Bu durum diğer yılların prime esas kazancının güncellenmesinde de yaşandığı için güncellenmiş toplam prime esas kazanç düşmüş oldu. Öte yandan aylık bağlama oranları da düşürüldü. Aylıklar güncellenmiş prime esas kazanç üzerinden ve aylık bağlama oranına göre hesaplandığı ve her iki değişken de düştüğü için sonuç olarak aylıklar eski sisteme göre ciddi biçimde gerilemiş oldu.

▪ Aylık Bağlama Oranı (ABO) Düşürüldü

Aylık bağlama oranı (ABO) sigortalının belirli bir prim ödeme gün sayısı karşılığında ne oranda aylığı hak edeceğini belirlemektedir. Diğer bir ifadeyle güncellenmiş aylık ortalama kazancın ne kadarının emekli aylığı olarak ödeneceği aylık bağlama oranına bağlıdır. Aylık bağlama oranının yüksek olması daha yüksek emekli aylığı anlamına gelmektedir.

5510 sayılı Yasa ile güncelleme katsayısını düşürmekle yetinmediler, aylık bağlama denkleminin diğer çarpanı olan aylık bağlama oranını da düşürdüler. İşçiler için bu oran 1999 öncesinde ilk 5000 gün için yüzde 60 sonraki her 240 gün için yüzde 1 idi. 25 yıllık sigortalılıkta eğer 9000 bin eksiksiz prim yatırılmışsa aylık bağlama oranı yüzde 77'ye kadar yükseliyordu. 2000 yılından sonra ise ilk 3600 günün her 360 günü için yüzde 3,5, sonraki 5400 günün her 360 günü için yüzde 2 ve daha sonraki her 360 gün için yüzde 1,5 idi. Bu durumda 25 yıl ve 9000 gün prim ödenmesi durumunda aylık bağlama oranı yüzde 65 olmaktadır. Emekli Sandığı'na tabi kamu çalışanları için ise bu oran 25 yıllık çalışma süresi için yüzde 75 ve 25 yıldan fazla çalışılan her yıl için yüzde 1'di.

5510 sayılı Yasa ile 25 yıl ve 9000 gün prim ödeyenlerin aylık bağlama oranı yüzde 50, 7200 gün prim ödeyenlerin aylık bağlama oranı ise yüzde 40'a düşmektedir.

Tablo 12: Aylık Bağlama Oranı (25 Yıl ve 9000 Gün Prim Koşuluyla)

	1999 Öncesi	1999-2008 Arası	2008 Sonrası (5510)	Kayıp
SSK (4/a)	%76,6 (3.06 x Yıl)	%65 (2.6 x Yıl)	%50 (2 x Yıl)	Yüzde 35
BAĞ-KUR (4/b)	%70 (2.8 x Yıl)	%65 (2.6 x Yıl)	%50 (2 x Yıl)	Yüzde 29
Emekli Sandığı (4/c)	%75 (3 x Yıl)		%50 (2 x Yıl)	Yüzde 33

Kaynak: Osman Öztürk ve Aziz Çelik, Sosyal Güvenlikte Hak Kaybı Dönemi, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, 2008. <https://www.ttb.org.tr/kutuphane/sosyalguvenliktehakk.pdf>

5510 sayılı Yasa ile aylık bağlama oranları ciddi bir biçimde düşürüldü. Ayrıca Yasa ile tavan sınırlaması getirildi ve aylık bağlama oranlarının yüzde 90'ı geçemeyeceği hükme bağlandı. 5510 öncesi mevzuatta işçi ve esnaf için bir üst sınır öngörülmemişken Emekli Sandığı'na tabi çalışanlar için bu oran yüzde 100 idi. 5510 ile 25 yıl ve 9000 gün prim ödeyenlerin aylık bağlama oranı yüzde 50, 7200 gün prim ödeyenlerin aylık bağlama oranı ise yüzde 40'a düşmektedir (Tablo 12).¹³

Sonuç olarak emekli aylığını belirleyen her iki değişken de küçültülmüştür. İki değişken birden küçültülünce emekli aylıklarındaki küçülme de ciddi bir boyuta ulaşmaktadır.

▪ **Aylıkların Alt Sınırı Düşürüldü**

Emekli aylıklarının alt sınırı yaşamsal bir konudur. Alt sınırın düşük olması özellikle aylık bağlama oranlarının düşük olması durumunda ciddi sorunlara yol açabilir. Eğer emekli aylıkları bir alt sınırla korunmazsa düşük gelirli çalışanların emekli aylıklarında çok ciddi düşüşler olabilir. Emekli aylıkları asgari ücretin yarısına, dahası üçte birine kadar gerileyebilir.

Aylıkların alt sınırı 5510 sayılı Yasa'nın 55. maddesi ile yüzde 35-40 olarak belirlenmiştir.

İşçi emeklilerin aylık alt sınır aylığı 1999 öncesinde yüzde 70 idi. 1999 "reformu" sonucunda bu alt sınır 5510 sayılı Yasa'nın 55. maddesi ile yüzde 35-40 olarak belirlenmiştir. Bu yüzden 1999 ve 2008 reformu sonrasında işe girenlerin emekli aylıkları ciddi bir biçimde gerileyecektir. Örneğin 2008 yılında işe giren bir çalışan alt sınırdan prim ödediğinde 7200 gün prim ödeyerek emekli olursa emekli aylığı prime esas kazancın yüzde 40'ına kadar gerileyebilecektir. Prime esas kazancın alt sınırından 9000 gün prim ödeyen bir çalışanın emekli aylığı ise (enflasyon ve büyüme oranlarını sabit varsayarak) prime esas kazancın yarısına kadar gerileyebilecektir. Bunun anlamı emekli aylıklarının ve gelirlerinin asgari ücretin yarısına ve hatta daha altına düşmesidir.

▪ **Aylıkların Artırılma Yöntemi: Büyümeden Emekliye Sıfır Pay**

Emekli aylıklarının bir kez saptandıktan sonra nasıl artırılacağı da son derece önemlidir. Enflasyon ve büyüme oranları emekli aylıkları açısından yaşamsal öneme sahiptir. Emekli aylıkları enflasyondan korunmalı ve ülkedeki refah artışından pay almalıdır. 5510 sayılı Yasa'nın 55. maddesi emekli aylıklarının her yıl ocak ve temmuz aylarında TÜİK tarafından açıklanacak Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) yıllık değişim oranında artırılmasını öngörmektedir. Ekonomik büyümedeki artış emekli aylıkları artışında dikkate alınmamaktadır.

Emekli aylıklarının artışının sadece enflasyonla sınırlanması emekli aylıklarının görece olarak düşmesine ve emeklilerin yoksullaşmasına yol açacaktır. Emeklilerin milli gelir içindeki payı düşecek ve refahları azalacaktır.

Bu nedendir ki bağlandığında ortalama düzeyde olan bir emekli aylığı zamanla en düşük aylık seviyesine doğru gerilemektedir. Emekli aylıklarının gerçek değerini koruyabilmesi için, hesabında da artırılmasında da büyüme oranının tümünün dikkate alınması gerekir.

5510 sayılı Yasa ile emekli aylıkları yanında emeklilik yaşında da önemli sıkıntılar yarattı. Ancak bu konu ve emeklilikte adalete ilişkin diğer konular bu araştırmanın kapsamı dışındadır ve başka bir araştırmanın konusudur.

¹³ Osman Öztürk ve Aziz Çelik, Sosyal Güvenlikte Hak Kaybı Dönemi, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, 2008. <https://www.ttb.org.tr/kutuphane/sosyalguvenliktehakk.pdf>

Kaynaklar

- Çelik, Aziz (2023), "Emekli Aylıklarında Dibe Doğru Yarış!" <https://www.birgun.net/makale/emekli-ayliklarinda-dibe-dogru-yaris-427168> (Erişim: 2 Ocak 2024).
- ÇSGB, Asgari Ücret Verileri.
- DİSK-AR (2023), Asgari Ücret Araştırması 2024, 1 Aralık 2023, <https://arastirma.disk.org.tr/?p=10615> (Erişim:13 Mart 2024).
- ELA (2023), Extent of undeclared work in the European Union, <https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2023-03/Study-on-the-extent-of-undeclared-work-in-the-EU.pdf> (Erişim: 13 Mart 2024).
- Eurostat, Compendium of Methodological Clarifications-ESSPROS, 2021 edition, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/12467711/KS-GQ-21-003-EN-N.pdf/eadf50e4-2db6-63cd-000c-91d2f2732b04?t=1613985950152> (Erişim: 13 Mart 2024).
- Eurostat, Employment and activity by sex and age bi-annual data, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a__custom_10361453/default/table?lang=en (Erişim: 13 Mart 2024).
- Eurostat, European System of Integrated Social Protection Statistics, Manual and User Guidelines, 2019 edition, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/10295301/KS-GQ-19-014-EN-N.pdf/e7c8c019-944c-1c71-ae5-1ffc8ce45200?t=1673940032376> (Erişim: 13 Mart 2024).
- Eurostat, Monthly minimum wages-bi annual data, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_mw_cur/default/table?lang=en (Erişim: 12 Mart 2024).
- Eurostat, Pensions beneficiaries at 31st December, [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben\\$defaultview/default/table](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben$defaultview/default/table) (Erişim: 12 Mart 2024).
- Eurostat, Pensions, [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_pens\\$defaultview/default/table](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_pens$defaultview/default/table) (Erişim: 12 Mart 2024).
- Eurostat, Pensions, Percentage of gross domestic product (GDP), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_pens__custom_10333516/default/table (Erişim: 12 Mart 2024).
- Eurostat, Social Protection, Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/spr_esms.htm (Erişim: 13 Mart 2024).
- Osman Öztürk ve Aziz Çelik (2008), "Sosyal Güvenlikte Hak Kaybı Dönemi", Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Resmi Gazete, 23 Kasım 2001, Sayı: 24592.
- Resmi Gazete, 3 Mart 2023, Sayı: 32121.
- SBB, 2024 Yılı Merkezi Bütçe Kanunu, 2024-2026 Dönemi Merkezi Yönetim Bütçe Ödeneklerinin Programlara Göre Dağılımı.
- SBB, 2024 Yıllık Program.
- SGK, Mali İstatistikler, çeşitli dönemler.
- SGK, Sigortalı İstatistikleri, çeşitli dönemler.
- TÜİK, Dönemsel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, çeşitli dönemler.
- TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri çeşitli dönemler.
- TÜİK, Türkiye Nüfusu, 2023.
- TÜİK, Yıllara Göre Nüfus verileri, çeşitli yıllar.